

Jakub ZOUHAR

Papež Alexandr VII. (1655–1667) a biskupství v Hradci Králové

Papežství raného novověku v pozornosti české historiografie

V současné historiografii není myslím sporu o tom, že papežové významně zasahovali do politických a kulturních dějin Evropy nejen ve středověku, nýbrž i v raném novověku. Jejich vliv na české země byl domácím dějepiscům rovněž zřejmý, nicméně na práce s touto tematikou jsou čeští historici skoupí.¹

Pominu-li celý středověk, kdy je situace poněkud odlišná, neboť papežství má v rámci Evropy jedno z klíčových postavení, byla a dosud stále je soustředěna pozornost českých historiků na přelomové období konce 16. a počátku 17. století. Je to pochopitelné, neboť tehdy české země zasahovaly do celoevropské politiky a vysoké diplomacie. Zájem badatelů je v souvislosti s papežstvím věnován zejména na relacím nunciů, papežských vyslanců, což je spojeno s rozsáhlým mezinárodním edičním podnikem sahajícím svými počátky až do 19. století.² Podíváme-li se na

¹ Projevuje se to i v nejnovějším sborníku s příspěvky o italsko-českých vztazích, viz Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ a kol. (edd.), *Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková*, Bolletino dell'Istituto Storico Ceco di Roma, Supp. 1, Praga 2009; z 32 autorů se zde jen nemnozí dotkli problematiky papežství výrazněji.

² V této souvislosti jen odkazují na rozsáhlou literaturu o tomto projektu, kde zájemce nalezne shrnutu i literaturu starší. Srov. Alexander KOLLER (Hrsg.), *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturbereichsforschung*, Tübingen 1998; Alena PAZDEROVÁ, *Historie a program českého výzkumu nunciatur*, Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma 1997, Fascicolo straordinario, s. 41–49; Táž, *L'edizione della corrispondenza dei nunzi apostolici presso la Corte Imperiale negli anni 1592–1628*, Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma 4, 2004, s. 37–46; Táž, *Projekt edičního zpracování korespondence Cesare Speciana, papežského nuncia na císařském dvoře v Praze v letech 1592–1598*, *Paginae historiae* 14, 2006, s. 662–675; Tomáš ČERNUŠÁK, *Obnovení práce na edici nunciatury Antonia Caetaniho (období 1608–1610)*, *Archivní časopis (dále AČ)* 56, 2006, č. 4, s. 304–307. Další práce jen výběrem: Enzo RANGOGNINI, *Pražské latinské a italské tisky vydané z iniciativy a nákladem papežského nuncia Cesare Speciana*, *Knihy a dějiny* 4, 1997, č. 1, s. 1–20; Pavel BALCÁREK, *Z korespondence Carla Caraffy, nuncia na císařském dvoře v letech 1621–1628*, in: Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA (edd.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Zdeňky*

časové období, které odborníky zajímá, zjistíme, že příliš nepřesahuje třicátá léta 17. století, tím méně jde k nástupcům Urbana VIII. (pontifikát 1623–1644). V principu tak navazuje na starší českou historiografii, která, věnovala-li se papežství v raném novověku, zaměřovala se na 16. a první tři dekády 17. století.³ Ani druhé půle 20. století nepřinesla výraznější změnu.⁴ Na druhé straně v českých moderních studiích věnujících se církevním dějinám raného novověku⁵ je možno vidět vý-

Hledíkové, Praha 1998, s. 33–46; P. BALCÁREK, *Albrecht z Valdštejna, Španělsko a římská kurie*, in: Bronislav CHOCHOLÁČ – Libor JAN – Tomáš KNOZ (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 463–477; TÝŽ, *Kardinál Ditrichštejn ve světle vatikánských pramenů*, in: Emil KORDIOVSKÝ – Miroslav SVOBODA (edd.), *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. XXIX. mikulovské sympozium, 11.–12. října 2006, Mikulov 2006, s. 99–112. Za zvláštní pozornost stojí sborník Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (Hrsg.), *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006. Dále viz A. KOLLER, *Die böhmischen Länder im Spiegel der Berichte der Nuntien und kurialen Instruktionen*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v prameňech (1526–1740)*, České Budějovice 2006, s. 175–191; T. ČERNUŠÁK, *Le attivita diplomatiche della corte imperiale nell'autunno del 1608 alla luce della corrispondenza nunziaturiale di Antonio Caetani*, Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma 6, 2008, s. 171–178; Pavel MAREK, *Aliados o rivales? Apuntes sobre la colaboración política entre los embajadores españoles y los nuncios apostólicos en la corte imperial en la primera mitad del siglo XVII*, in: Josef OPATRŇY (ed.), *Las relaciones checo-españolas. Viajeros y testimonios*, Praha 2008, s. 27–43; T. ČERNUŠÁK, *Nuncius Caetani a jeho obrana katolických zájmů v době před vydáním Maještátu Rudolfa II. (1608–1609)*, Časopis Matice moravské (dále ČMM) 128, 2009, č. 1, s. 35–46; TÝŽ, *Pražská nunciatura a počátky Katolické ligy*, Český časopis historický (dále ČČH) 108, 2010, č. 1, s. 114–126; TÝŽ, *Papežská politika v českých zemích za nunciatury Antonia Caetaniho (1607–1609)*, Folia Historica Bohemica (dále FHB) 25, 2010, č. 1, s. 7–22.

³ Za všechny Josef ŠUSTA, *Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu*, Praha 1900; TÝŽ, *Die Römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV.*, Aktenstücke zur Geschichte des Konzils von Trient, Band I–IV, Wien 1904–1914; TÝŽ, *Der Versuch einer Verfassungsreform im Kirchenstaat unter Paul IV.*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 6, 1901, s. 547–564; Karel STLOUKAL, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. věku*, Praha 1925; Hynek KOLLMANN (ed.), *Acta Sacre Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia*, Tomi 1., Pars 1, 2 (1622–1624), Pragae 1923–1955; H. KOLLMANN (ed.), *Prodromus. Opera Ignatii Kollmann*, Praha 1939.

⁴ K české historiografii po roce 1945 srov. L. JAN (ed.), *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na 8. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10. – 12. září 1999*, Brno 2000.

⁵ Např. František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na Koncilu tridentském a původní koncepcí habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561–1580*, Praha 1969; Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, 1. sv., Praha 1987; TÝŽ, *Osudy moravské církve v 18. století*, 2. sv., Olomouc 2003; zde kuriální politika vystupuje do popředí, což však bylo před rokem 1989 spíše výjimkou. Nejnověji pak např. P. BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636*, České Budějovice 2007. Z řady vybočuje práce italského bohemisty, viz Alessandro CATALANO, *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667)*, Roma 2005 (český překlad Petra Mati viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008); A. Catalano na české záležitosti do jisté míry nahlíží prizmatem kuriální politiky. Z důvodu úspory již tak rozsáhlého poznámkového aparátu upouštím od pramených citací uvedených v této práci.

razný vliv vatikánských pramenů (a pramenů z dalších italských archivů); nemalá to zásluha znovu obnoveného Českého historického ústavu v Římě.⁶ Tak se kuriální politika a dějiny jednotlivých papežů dostávají pomalu do povědomí širší odborné veřejnosti, čehož jsou důkazem přibývajícím na pramenech založené studie k dějinám papežství a českých zemí.⁷ Jedná se však zatím pouze o dílčí sondy a faktem zůstává, že tuto „nejzajímavější a nejznamenitější dobu církevního státu, vrchol jeho akcí diplomatických a jeho politiky světové“⁸ máme zčásti vylíčenu pouze Zdeňkem Kalistou,⁹ který jako jeden z mála překročil časovou hranici pontifikátu Urbana VIII. Časově následné kuriální politiky se dotkl i kustod dvorní vídeňské knihovny a lektor české řeči a literatury na vídeňské univerzitě Ferdinand Menčík.¹⁰ Nemalou zásluhu na jedné důležité edici má rovněž Vlastimil Kybal,¹¹ jedná se však o vzácné výjimky.

Pochopitelně ponechávám zcela stranou nejrůznější kompendia a příručky o papežích (vesměs překladové tituly), které se na českém knižním trhu objevily po

⁶ Srov. A. PAZDEROVÁ, *Český historický ústav v Římě. Slavnostní založení a prvního půl roku jeho činnosti*, AČ 44, 1994, č. 3, s. 157–160; TÁŽ, *Studijní pobyty Českého historického ústavu v Římě*, ČČH 92, 1994, č. 3, s. 616; Z. HLEDÍKOVÁ, *Český historický ústav v Římě v prvních dvou letech své existence*, ČČH 94, 1996, č. 2, s. 459–462; pro léta 1996–1997 viz ČČH 96, 1998, č. 3, s. 683–686; pro léta 1998–1999 viz ČČH 98, 2000, č. 2, s. 416–419; pro léta 2000–2001 viz ČČH 100, 2002, č. 3, s. 699–701; pro léta 2002–2003 viz ČČH 102, 2004, č. 3, s. 689–691; pro léta 2006–2007 viz ČČH 106, 2008, č. 3, s. 721–725. Ústav vydává specializovaný časopis v italštině s názvem *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, jehož zatím vyšlo 6 svazků (1997–2008).

⁷ Róbert BRŤKO, *Papežstvo v období absolutizmu a osvietenstva*, in: Karel SCHELLE – Ladislav VOJÁČEK (edd.), *Stát a právo v období absolutismu*. Sborník, Brno 2005, s. 237–248; Václav BŮŽEK, *Obraz konfliktu papeže a benátského dóžete z let 1606 až 1607 v očích české a moravské šlechty*, in: Pavel B. KŮRKA – Jaroslav PÁNEK – Miloslav POLÍVKA (edd.), *Angelus Pacis*. Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové, Praha 2008, s. 341–351; Tomáš PETRÁČEK, *Mír, církev a spása. Papežství a teologické předpoklady přijetí vestfálského míru*, in: Jan ZDICHYNEC a kol. (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru*. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008, s. 152–165; nebo zpráva ze zahraniční konference, viz Rostislav SMÍŠEK, *Zahraniční politika římské kurie za pontifikátu Pavla V. (1605–1621)*, ČČH 103, 2005, č. 3, s. 734–737.

⁸ Bedřich JENŠOVSKÝ, *Knihovna Barberini a český výzkum v Římě*, Zprávy českého zemského archivu 6, 1924, s. 7–171, zde s. 45.

⁹ Zdeněk KALISTA, *Císař Ferdinand III. a papež Innocenc X. v prvních letech pontifikátu. Část 1*, ČČH 33, 1927, č. 3, s. 548–579; TÝŽ, *Císař Ferdinand III. Část 2*, ČČH 34, 1928, č. 2, s. 280–321; TÝŽ, *Císař Ferdinand III. Část 3*, ČČH 34, 1928, č. 3, s. 574–612. Z. Kalista však svůj výklad záměrně omezil, srov. s. 549 (pozn. 1).

¹⁰ Ferdinand MENČÍK, *Volba papeže Innocence X.*, Rozpravy české Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění (Třída I.) 4, Praha 1894, s. 1–56; zde možno srovnat kritiku Z. Kalisty, viz Z. KALISTA, *Císař Ferdinand III. Část 3*, s. 574 (pozn. 5); F. MENČÍK, *Konkláve r. 1655*, Národní listy, 8. říjen 1890, s. 1–2. Volbě Innocence X. se samozřejmě věnoval i Z. Kalista ve shora uvedené studii.

¹¹ Vlastimil KYBAL – Giovanni Incisa della ROCCHETTA (edd.), *La nunziatura di Fabio Chigi (1640–1651)*, Roma 1943–1946. O jeho práci v římských archívech více viz Národní archiv Praha (dále NA Praha), V. Kybal – Fr. von Mitis, kart. 11, složka 539.

roce 1989, protože ty nemohou už svým založením výrazněji přispět k lepšímu poznání sledovaného tématu.¹²

V pořadí dalším papežem, který nebyl českou historiografií prakticky do-
tčen, je Alexandr VII., jenž se do českých dějin mimo jiné vepsal i zakládací listi-
nou nového královéhradeckého biskupství.

Osobnost a pontifikát Alexandra VII.

Sienský rodák Alexandr VII.,¹³ vlastním jménem Fabio Chigi (13. 2. 1599 – 22. 5. 1667), vstoupil do dějin především jako uměnímilovný papež, ale také jako přísný vládce, který měl štěstí na své spolupracovníky. Na mysli ihned vytane geniální Giovanni Lorenzo Bernini, který z papežova příkazu změnil doslova tvář dnešního Vatikánu, když přestavěl Svatopetrské náměstí. Z doby Alexandrova pontifikátu (1655–1667) pochází i *Cathedra Petri* (Petrův stolec) v bazilice sv. Petra nebo jím osobně založená (ještě jako kardinálem) *Bibliotheca Chigiana*¹⁴ obsahující na 26 000 knih, vzácných autografů a rukopisů uložených kdysi v ro-
dinném římském paláci Chigi, dnes sídle italského ministerského předsedy. Vati-
kánskou knihovnu obohatil sbírkou knih vévodů z Urbina¹⁵ a postaral se o kreování
některých vědy- a uměnímilovných mužů za kardinály; například učeného jezuitu
Pietra Sforza Pallaviciniho¹⁶ (1607–1667) nebo roku 1660 svatořečeného prore-
formního padovského biskupa Gregora Barbariga (1625–1697).¹⁷ První zmiňovaný

¹² Výjimkou je svým způsobem kniha František X. HALAS, *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství – diplomacie Svatého stolce – České země a Vatikán*, Praha 2004, s. 209–236; i v tomto případě se však jedná o přehledovou práci. Rovněž je třeba upozornit na překladovou práci, viz Christine SHAWOVÁ, *Julius II. Papež bojovník*, Praha 2001 (původní vydání 1993).

¹³ K jeho osobě srov. Mario ROSA, *Alessandro VII.*, in: *Dizionario biografico degli Italiani* 2, 1960, s. 205–215; zde i starší literatura, pro novější srov. Friedrich W. BAUTZ, *Alexander VII.*, in: *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon* I, 1990, sl. 105–106 (v el. verzi viz URL: <http://www.bautz.de/bbkl/> [cit. 15. 10. 2010] s literaturou do roku 2007). Tomaso MONTANARI, *Alessandro VII.*, in: Mario CARAVELE et al, *Enciclopedia dei papi*, Vol. 3, Roma 2000, s. 336–348. Český odstavec viz *Český slovník bohovědný, díl 1 (A–Bascapè)*, Praha 1912, s. 265; dále *Český slovník bohovědný, díl 5 (Holbein–Itálie)*, Praha 1931, s. 225. Další literatura bude uvedena dále v této studii. K jeho rodinnému archivu viz pomůcka G. I. della ROCCHETTA, *Biblioteca Apostolica Vaticana. Archivio Chigi*, Rom 1969 (rukopis); k dispozici v čítárně Vatikánské knihovny.

¹⁴ Srov. Stefano Evodio ASSEMANI, *Catalogo della Biblioteca chigiana, giusta i cognomi degli autori et i titoli degli anonimi*, Roma 1764. Knihovna připadla roku 1918 italskému státu a v roce 1922 byla předána do Vatikánské knihovny. *Český slovník bohovědný*, Díl 5, Praha 1930, s. 225 uvádí „25 000 tištěných svazků, 10 100 menších spisů, 43 inkunábulí, 2 877 rkp a 2 sv. kreseb Lorenza Berniniho a sbírku znaků.“

¹⁵ Viz Josef GELMI, *Papežové*, Praha 1994, s. 198–200.

¹⁶ Srov. Mario SCOTTI (ed.), *Pietro Sforza Pallavicini, Storia del concilio di Trento ed altri scritti di Sforza Pallavicino*, Torino 1968².

¹⁷ Životopisy kardinálů s literaturou viz URL: <http://www.fiu.edu/~mirandas/cardinals.htm> [cit. 15. 10. 2010].

se svému příteli, kterého přežil jen o pár dní, postaral o zvěčnění v rozsáhlém spise *Vita di Alessandro VII* (rukopis 1667),¹⁸ který popisuje jeho mládí, diplomatickou kariéru a prvních pět let jeho pontifikátu. Vycházel z vlastní zkušenosti autora a dobových pramenů, nicméně uchovává si apologetický ráz. Nejvýraznějším pramenem k jeho osobnímu životu ale zůstává jeho deník, který si většinu života psal.¹⁹ Jak se jevil některým svým současníkům, pěkně dokumentuje velký francouzský vypravěč pařížský arcibiskup Jean François Paul de Gondi, kardinál de Retz²⁰ (1613–1679) ve svých *Pamětech*:²¹ „Byl člověkem papeže Inocence [X.] a byl třetí při povýšení na kardinála při jmenování kardinálů, kdy já jsem byl první (...) Všude si získal pověst neposkrvněné bezúhonnosti. Jeho mravům už od dětství nebylo co vytýkat. Znal humanitní vědy natolik, aby se aspoň mohlo zdát, že rozumí i ostatním vědám. Jeho přisnost připadala mírnou; jeho zásady připadaly přímé; byl málo sdílný, ale to, co hovořil, bylo uměřené a moudré, savio col silenzio, byl v tom lepší než kdokoli jiný (...) Zarputilý chlad, který zachovával vůči kardinálu Mazarinovi, když byl ať již v Cáchách, nebo Brühlu při návratu z Münsteru, se velmi líbil Jeho Svatosti (...) Protože Inocenc [X.] byl silný a pronikavý duch, brzy odhalil, že Chigi v podstatě není ani dobrý, ani tak hluboký, jak si to představoval; ale toto papežovo odhalení neškodilo kariéře Chigiho.“²²

Tyto jistě chvályhodné činy však Alexandrovi vynesly i jistou nepřízeň, kterou snad nejlépe dokumentují údajná slova jeho osobního tajemníka Giacoma Quiriniho:²³ „Alexandr je papežem jen podle názvu, úřední záležitosti odkládá a myslí jen na to, aby žil v nerušeném duševním klidu.“ Toto hodnocení je jistě nespravedlivé, ale bylo zdá se účinné, neboť světová historiografie si u osobnosti Alexandra VII. všimá zejména jeho vztahu k umění a vědám.²⁴ Diplomatičké po-

¹⁸ Nadále cituji vždy z vydání *Vita di Alessandro VII sommo pontifice libri cinque del cardinale Sforza-Pallavicino... con discorso di Pietro Giordani su la vita e su le opere dell'autore, Vol. I–II*, Milano 1845. Přístupné na internetu viz URL: <<http://www.archive.org>> [cit. 15. 10. 2010]. Editor P. Giordani (1774–1848) nastínil autorův život a jeho vztah k Alexandrovi VII. v předmluvě, kterou připravoval již roku 1820, sv. 1, s. V–XX. Srov. V. KYBAL – G. I. della ROCCHETTA (edd.), *La nunziatura di Fabio Chigi (1640–1651), Vol. 1*, Roma 1943, s. 243 (pozn. 2): „Frequenti accenni all'amicizia fra lui e Fabio Chigi si trovano sparsi nella sua Vita di Alessandro VII, per la quale lo stosso papa gli fornì degli appunti, ancora conservati nell'Archivio Chigi in Ariccia.“

¹⁹ Vydána je pouze část, viz Konrad REPGEN (Hrsg.), *Diarium Chigi. 1639–1651*, Acta Pacis Westphalicae III, Münster 1984.

²⁰ Srov. např. John Hearsey McMillan SALMON, *Cardinal de Retz. The Anatomy of a Conspirator*, London 1969.

²¹ Citace jsou z českého překladu Kardinál de RETZ, *Paměti*, Praha 1973, s. 697.

²² Jako papež podporoval i jezuitskou historiografii, proto mu byl věnován třetí únorový svazek *Act sanctorum* z roku 1658. Z české historiografie si toho všimli autoři Jan P. KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 47–48.

²³ Česká citace dle Jan W. KOWALSKI, *Encyklopedie papežství*, Praha 1994, s. 139.

²⁴ Z modernějších prací srov. Richard KRAUTHEIMER, *The Rome of Alexander VII (1655–1667)*, Princeton 1985; Alessandro ANGELINI, *Gian Lorenzo Bernini e i Chigi tra Roma e Siena*, Milano 1999; Alessandro ANGELINI – Monika BUTZEK (edd.), *Alessandro VII Chigi (1599–1667). Il papa senese di Roma moderna. Catalogo della mostra*, Siena 2000; Dorothy METZGER

činy tohoto papeže jako by zůstávaly poněkud stranou. Zájem historiků se upínal na ediční zpracování jeho nunciatur, skutečná politika za jeho pontifikátu nebyla předmětem moderního výzkumu.²⁵

Rodinné zázemí a kariéra v papežských službách²⁶

Fabio Chigi se narodil v Sieně v zámožné rodině místních bankéřů – hrabat z Ardengasca.²⁷ Jak bylo v této době v Itálii obvyklé, jednotlivé rodiny byly navzájem provázány pokrevními pouty. Rodina Chigi nebyla výjimkou. Alexandrova prababička byla spřízněna s Camiliem Borghese, který je znám pod jménem Pavel V. (pontifikát 1605–1621), a proto Fabiův otec Flávio byl jeho synovcem.²⁸ Ale již jeho dávný předek bankéř Mariano (1439–1504) býval sienským vyslancem u kurie za nechvalně známého Alexandra VI. (Chigi však papežské jméno údajně přijal podle svého krajana Alexandra III., jehož pontifikát je datován lety 1159–1181) a jeden z dalších předků blízkým spolupracovníkem a „finančním poradcem“ Lva X. z rodu Medici.²⁹

Rodinné zázemí jej tedy přímo předurčovalo k práci v papežských službách. Protože byl od narození chatrného zdraví, nenavštěvoval školy a byl vychováván svou matkou a domácími učiteli. Univerzitu ale absolvoval roku 1626 ve svém rodném městě; studoval tehdy téměř obligátní obory, filosofii a právo, nicméně tíhnul k umění, jeho dějinám, architektuře a historii. V těchto oborech získal – mimo jiné rovněž zásluhou učitele Celsa Cittadiniho (1533–1627) – velký přehled a po celý svůj život se o ně nepřestal zajímat. Třebaže teologie nebyla jeho silnou stránkou, také v ní získal základní rozhled, který se mu později v jeho diplomatické

HABEL, *The Urban Development of Rome in the Age of Alexander VII*, New York 2002; Francesco DANIELI, *Fabio Chigi. Chiaroscuri „barocchi“ di un uomo e di un papa*, Spicilegia Sallentina 1, 2007, s. 45–53; česky obecněji André CHASTEL, *Vyplenění Říma. Od manýrismu k protireformaci*, Brno 2003.

²⁵ Nejobsáhlejším „moderním“ pojednáním zůstává Ludwig von PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters, Vol. 14 (1644–1700)*, Freiburg im Breisgau 1929, s. 303–524. Autor na druhou stranu otázkám vědy a umění věnuje jen malou pozornost a zabývá se především politickými dějinami.

²⁶ K mládí a životu diplomata nejpřehledněji Marcel ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi und die Anfänge des Jansenismus, 1639–1651. Ein römischer Diplomat in theologischen Auseinandersetzungen*, Rom 1988, s. 9–46; zde i veškerá starší literatura a prameny včetně citací osobních Chigiových vyjádření.

²⁷ K jeho rodině srov. George L. WILLIAMS, *Papal Genealogy: The Families and Descendants of the Popes*, London 2004², s. 114–116.

²⁸ Srov. Silvano GIORDANO (ed.), *Le istruzioni generali di Paolo V ai diplomatici pontifici 1605–1621, Vol. I–III*, Tübingen 2003; Martin FABER, *Scipione Borghese als Kardinalprotektor. Studien zur römischen Mikropolitik in der Frühen Neuzeit*, Mainz 2005. O konferenci k jeho zahraniční politice česky viz R. SMÍŠEK, *Zahraniční politika římské kurie za pontifikátu Pavla V. (1605–1621)*, ČČH 103, 2005, č. 3, s. 734–737.

²⁹ Česky srov. Christopher HIBBERT, *Vzestup a pád rodu Medici*, Praha 1997, s. 219–240.

kariéře hodil.³⁰ Po absolutoriu, kdy získal teologický doktorát za disputaci o díle Francisca de Suárez (1548–1617),³¹ hlavní osobnosti tzv. druhé scholastiky, vstoupil po téměř dvouletém pobytu v Římě, který využil k získávání kontaktů, do kuriálních služeb. Roku 1628 se rovněž stal klerikem; na kněze byl vysvěcen až 2. července 1634.³²

V letech 1628–1632 působil ve funkci zástupce papežského legáta ve Ferrare (legátem se stal kardinál Giulio Sacchetti, jenž Chigiho ochraňoval³³), za což vděčil především kardinálu Francescovi Barberinimu³⁴ (1597–1679), nepotu Urbana VIII. Zde se osvědčil a později vystupoval jako apoštolský inkvizitor a papežský delegát na Maltě.³⁵ K jeho hlavním úkolům patřilo přispívat ke klidu na tomto ostrově, což v praxi znamenalo především usměrňovat Johanitský řád. Nepříliš rušný pobyt si zde Chigi zpestřoval nejrůznějšími setkáními se zajímavými a více či méně vlivnými osobnostmi církevního života. Mimo jiné se zde roku 1638 setkal i s Athanasiem Kircherem SJ (1602–1680), jedním z největších polyhistorů raně novověké Evropy.³⁶ Seznámil se také dostatečně s římskou inkvizicí,³⁷ což se odrazilo i v jeho další kariéře. Mezitím byl však 8. ledna 1635 jmenován biskupem v Nardò v Apulii, kde se nechal zastupovat generálním vikářem. Netrvalo dlouho a byl jmenován – nikoliv bez předchozího jednání a shánění kontaktů, neboť zprvu počítal maximálně s dvěma lety strávenými na Maltě – nunciem v Kolíně nad Rýnem (11. června 1639).

³⁰ Charakteristika srov. M. ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi*, s. 288: „Obwohl ohne systematische akademische Ausbildung, besaß er doch soviel Interesse an theologischen Fragen, um sich als Autodidakt in die Werke Suarez' einzulesen. (...) Darüber hinaus sollte ihm zugute kommen, dass er von Kardinal Giulio Sacchetti auf erstklassige Weise zum Diplomaten ausgebildet worden war.“

³¹ Blíže srov. *Vita di Alessandro VII*, Vol. I, s. 26–29.

³² Tamtéž, s. 34.

³³ Arne KARSTEN, *Kardinal Bernardino Spada. Eine Karriere im barocken Rom*, Göttingen 2001, s. 46 (pozn. 54).

³⁴ O fungování kardinálského kolegia viz základní práce Christoph WEBER, *Senatus divinus: verborgene Strukturen im Kardinalskollegium der frühen Neuzeit (1500–1800)*, Frankfurt am Main – New York 1996. K jednotlivým kardinálům rovněž Arne KARSTEN (Hrsg.), *Jagd nach dem roten Hut. Kardinalskarrieren im barocken Rom*, Göttingen 2004.

³⁵ Srov. Vincent BORG (ed.), *Fabio Chigi, Apostolic Delegate in Malta (1634–1639). An Edition of His Official Correspondence*, Città del Vaticano 1967. Kromě rozboru jeho úřední činnosti v úvodu zachycuje tato edice korespondenci s Francescem Barberinim.

³⁶ Do jeho rozsáhlého seznamu korespondentů náležel i Jan Marek Marci nebo Juan Caramuel z Lobkovic. Srov. Paula FINDLEN (ed.), *Athanasius Kircher. The Last Man who Knew Everything*, New York 2004; Joscelyn GODWIN, *Athanasius Kircher's Theatre of the World. The Life and Work of the Last Man to Search for Universal Knowledge*, London 2009.

³⁷ Srov. Adriano PROSPERI, *Per la storia dell'inquisizione romana*, in: TÝŽ (ed.), *L'inquisizione romana* Letture e ricerche, Roma 2003, s. 29–68; srov. další studie v dané publikaci.

Nebyla to sice nunciatura nejdůležitější³⁸ (vznikla až roku 1584, zatímco první diplomatická zastoupení zřídil již Alexandr VI. v Benátkách a Madridu), ale i zde se Fabio brzy osvědčil a výrazně na sebe strhl pozornost nejen svých současníků, nýbrž i moderního dějepisce. Význam kolínské nunciatury se navíc časem zvyšoval v důsledku mezinárodní situace, zejména ve vztahu k jansenismu,⁴⁰ až se Fabio Chigi dočkal nečekané pocty; roku 1644 byl vyslán jako mimořádný papežský zmocněnec do blízkého Münsteru na jednání,⁴¹ která měla vyvrcholit vestfálským mírem 1648.⁴² Zapojil se tak přímo do nejvyšší evropské politiky, i když poněkud neochotně, neboť původně očekával kolem roku 1644 svůj návrat do Říma a doufal i v kardinálský klobouk. Namísto toho na něj čekal „studený“ Münster (jeho stížnosti ohledně nevládného počasí jsou přímo proslulé)⁴³ bez vědy a uměnímilovných přátel,⁴⁴ které tolik postrádal. Nová role, kterou pro něj již vysílený a nemocný Urban VIII. tentokrát připravil, dostala lakonické přízvisko *mediator pacis*.⁴⁵

³⁸ K ní viz základní práce Michael FELDKAMP, *Studium und Texte zur Geschichte der Kölner Nuntiatur; I. Die Kölner Nuntiatur und ihr Archiv. Eine archiv- und quellenkundliche Untersuchung; II. Dokumente und Materialien über Jurisdiktion, Nuntiatursprengel, Haushalt Zereemoniell und Verwaltung der Kölner Nuntiatur (1584–1794); III. Inventar des Fonds „Archivio della Nunziatura di Colonia“ im Vatikanischen Archiv; IV. Instruktionen und Finalrelationen der Kölner Nuntien (1651–1786)*, Collectanea Archivi Vaticani 30–33, Città del Vaticano 1994–2008.

³⁹ K jeho působení srov. M. ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi a počáteční svazek edice Nuntiaturlberichte aus Deutschland. Die Kölner Nuntiatur*, Band 9/1 Fabio Chigi (1639 Juni – 1644 März), Hg. von M. T. BÖRNER, Paderborn–München–Wien–Zürich 2009. Srov. též článek Konrad REPGEN, *Die Anfänge des Archivs der Kölner Nunciatur*, Collectanea Archivi Vaticani, Città del Vaticano 6, 1978, s. 305–321, neboť archiv byl založen právě za nuncia F. Chigiho.

⁴⁰ Srov. M. ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi und die Anfänge des Jansenismus*, s. 49–202; Peter HERSCHE, *Der Spätjansenismus in Österreich*, Wien 1977; česky stále nejlépe Petr HORÁK, *Svět Blaise Pascala*, Praha 1985, s. 13–101.

⁴¹ *Vita di Alessandro VII, Vol. I*, s. 111–135; M. ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi und die Anfänge des Jansenismus*, s. 205–238.

⁴² K tomuto míru existuje již nepřehledná evropská i mimoevropská literatura. V této souvislosti upozorním jen na edice pramenů viz URL: <<http://www.pax-westphalica.de/index.html>> [cit. 15. 10. 2010] a na český sborník viz J. ZDICHYNEC a kol. (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru*; zde i novější literatura. Pro orientaci Derek CROXTON – Anuschka TISCHER (eds.), *The Peace of Westphalia. A Historical Dictionary*, Westport 2001.

⁴³ Při častém churavění se ani nebylo co divit. K operaci, které se Chigi roku 1642 podrobil, srov. M. ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi und die Anfänge des Jansenismus*, s. 169–174. Jinak *Vita di Alessandro VII, Vol. I*, s. 135: „Il Nunzio dunque, ricevuto questo nuovo comandamento sul principio di dicembre dell'anno 1649, elesse di andare in Aquisgrana, città di cielo più benigno e salubre, lungi da Munster cinque giornate, e si trovò sì ben riscosso dalla fresca infermità mortal (...)“

⁴⁴ Srov. Hermann BÜCKER, *Der Nuntius Fabio Chigi (Papst Alexander VII.) in Münster 1644–1649. Nach seinem Briefen, Tagebüchern und Gedichten*, Westfälische Zeitschrift 108, 1958, s. 1–90, zde s. 36–39.

⁴⁵ K jeho funkci v letech 1644 a 1646 srov. Josef KOČÍ – Josef POLIŠENSKÝ – Gabriela ČECHOVÁ (edd.), *Documenta Bohemica Bellum Tricennale illustrantia, Vol. 7*, Praha 1981, s. 82 (č. 196, regest), 139 (č. 405, in extenso), 260 (č. 791, regest).

Vestfálský mír si římská kurie vlastně nepřála, třebaže Svatý stolec „už od roku 1634 vyvíjel diplomatické úsilí o ukončení vleklého konfliktu právě formou mírového kongresu (...) a byl skrze nuncia Chigiho (...) zastoupen při jednáních a spolu s benátským vyslancem fungoval dokonce jako oficiální prostředník münsterských jednání.“⁴⁶ Uznání takového míru by znamenalo uznat *de iure* stav, který musela kurie přijmout *de facto*; prozatím definitivní ztrátu jednoty církve a ztrátu vlivu nejen papežství samotného, nýbrž i všech jemu podřízených katolických institucí.⁴⁷ Proto papežský legát od samého začátku připomínal, že jsou části dohody „zmatečné, neplatné, zhoubné a uzavřené neprávoplatnými stranami, a jako takové mají být nahlíženy.“⁴⁸ Tento názor – tak vehementně Chigim na jednáních hájený⁴⁹ – se nakonec promítl v oficiálním dokumentu Svatého stolce, tj. v breve *Zelo Domus Dei*, datovaném 26. října 1648, avšak zveřejněném až na přelomu srpna a září 1650. Tím se docílilo stavu, který papeži umožnil říci k celé situaci poslední slovo, avšak zároveň dával dokument katolické církvi do rukou právní zbraň do budoucna, neboť kdykoliv později mohla nárokovat předchozí stav.

Fabio Chigi opustil Münster až 13. prosince 1649, ale i tentokrát doufal v návrat do Itálie marně. Nadále zůstal kolínským nunciem s úkolem připravit mírová jednání mezi Francií a Španělskem.⁵⁰ Nový papež Inocenc X. (1644–1655) navenek zachovával v konfliktu neutralitu. Kolínský nuncius si alespoň vymohl, že se přestěhuje z Kolína nad Rýnem do Cách, města s mírnějším klimatem. V roce 1651, tedy poslední rok Chigiho funkčního období v Kolíně nad Rýnem, se pouze rýsovala dohoda mezi dvěma zneprátelenými mocnostmi. Španělsko sice uznalo nezávislost nizozemských Spojených provincií, ale jen proto, aby se mohlo lépe připravit na „závěrečný“ souboj se svým úhlavním nepřítelem, říší krále Slunce. Avšak král Filip IV. nakonec pyrenejským mírem 1659 kapituloval a situaci již nikdy nezvrátil ve svůj prospěch.⁵¹

Mezitím se ale v Římě odehrával zákulisní boj v kardinálském kolegiu o nejvýznamnější pozici v papežské politice, o funkci státního sekretáře.⁵² Nemocný Inocenc X. již delší čas sledoval úspěšnou činnost Fabia Chigiho, který měl rovněž několik zdatných zastánců v osobách Stefana Ugolina († 1681), člena státního sekretariátu a pozdějšího kardinála Francesca Albizziho (1593–1684), literáta a učen-

⁴⁶ T. PETRÁČEK, *Mír, církev a spása*, s. 153 (o celé záležitosti podrobněji viz s. 152–165).

⁴⁷ Názory evropské církevní historiografie do 60. let 20. století shrnuje *Storia della Chiesa*, Vol. XIX/1, *Le lotte politiche e dottrinali nei secoli XVII e XVIII (1648–1789)*, Milano 1991³.

⁴⁸ T. PETRÁČEK, *Mír, církev a spása*, s. 155.

⁴⁹ K. REPGEN, *Die Proteste Chigis und die päpstliche Proteste gegen den Westfälischen Frieden (1648–1650). Vier Kapitel über das Breve „Zelo domus Die“*, in: Dieter SCHWAB (Hrsg.), *Staat, Kirche, Wissenschaft in einer pluralistischer Gesellschaft. Festschrift zur 65. Geburtstag von Paul Mikat*, Berlin 1989, s. 623–649.

⁵⁰ Antonio de EGANA, *Política internacional de Inocencio X. Su mediación previa a la paz de los Pirineos (1649–1651)*, *Estudios de Deustros* 1, 1953, s. 355–399.

⁵¹ Srov. R. A. STRADLING, *Spain's Struggle for Europe, 1598–1668*, London 1994.

⁵² Česky srov. F. X. HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 310–315.

ce Virgilia Malvezziho⁵³ (1595–1653) a zejména kardinála Bernardina Spady⁵⁴ (1594–1661), někdejšího francouzského nuncia a roku 1651 člena státního sekretariátu, kterého s Chigim spojovala mimo jiné i láska k umění a učencům.⁵⁵ Tito přátelé opakovaně poukazovali na nunciovy úspěchy i na skutečnost, že byl dlouhá léta mimo Věčné město, což jej vyřadilo ze zákulisních intrik.⁵⁶ Situace se urychlila i smrtí (3. září) dosavadního státního sekretáře Giovanniho Giacomu Panciroliho (1587–1651). Inocenc X. se rozhodl pro Fabia Chigiho. Podle Pallaviciniho⁵⁷ to bylo zejména proto, že se snažil vyřešit španělsko-francouzský konflikt, i když věděl, že rychlé úspěšné řešení je nepravděpodobné. To na papeže prý zapůsobilo. Nakonec se za nuncia postavil i kardinál-nepos (*cardinale nipote*) Camillo Astalli-Pamfili (1619–1663), kterému Chigi také náležitě poděkoval.⁵⁸ Cáchy opustil 2. října 1651, aby ve Věčném městě zahájil svoji další kariéru.

Období od prosince 1651 až do 7. ledna 1655 bylo pro Fabia Chigiho skutečně plné aktivity. Pozice státního sekretáře, která bývá srovnávána s funkcí ministerského předsedy v případě světských států, nebývala nikdy snadná.⁵⁹ Úkolů na někdejšího nuncia čekalo hodně, navíc nebyl zpočátku ozdoben ani kardinálským kloboukem. Ten spolu s titulárním kostelem S. Maria del Popolo získal až 12. března 1652, pročež byl již 19. února v konzistoři kreován na kardinála-kněze. Příjmy si vylepšil novým biskupstvím: 13. května 1653 se stal biskupem z Imoly.⁶⁰ Jeho hlavní náplní práce byl boj proti jansenismu,⁶¹ který tak dobře znal. Dosáhl toho, že papež odsoudil roku 1653 pět tezí z díla *Augustinum* Cornelia Jansena. Ostatně o danou problematiku se zajímal (a musel zajímat) i za svého pontifikátu, neboť toto učení blízké kalvinismu svým důrazem na predestinaci, Boží milost a lidskou svobodu vycházející z nauky sv. Augustina se rychle šířilo. Rovněž tak zdědil fran-

⁵³ Srov. V. KYBAL – G. I. della ROCCHETTA (edd.), *La nunziatura di Fabio Chigi (1640–1651)*, Vol. I, Roma 1943, s. 6–9 (zvl. pozn. 4; zde i starší literatura).

⁵⁴ Srov. A. KARSTEN, *Kardinal Bernardino Spada*, s. 9, 34 (zvl. pozn. 32).

⁵⁵ K tomu srov. obecně pro 17. století A. KARSTEN, *Künstler und Kardinäle. Vom Mäzenatentum römischer Kardinalnepoten im 17. Jahrhundert*, Köln am Rhein 2003.

⁵⁶ M. ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi und die Anfänge des Jansenismus*, s. 284–285.

⁵⁷ *Vita di Alessandro VII, Vol. I*, s. 147.

⁵⁸ Tamtéž, s. 148. Dopis viz M. ALBERT, *Nuntius Fabio Chigi und die Anfänge des Jansenismus*, s. 285 (zvl. pozn. 14).

⁵⁹ Srov. Josef SEMMLER, *Das päpstliche Staatssekretariat in den Pontifikaten Pauls V. und Gregors XV., 1605–1623*, Rom 1969; Andreas KRAUS, *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. 1623–1644*, Rom 1964.

⁶⁰ Nadále však zůstal chudším kardinálem. Jak zaznamenal kardinál de Retz, Chigi o sobě prý často hovořil následovně: „*My nevydáváme křesťanskou pokoru všanc a co vám mohu říci více než to, že chudák kardinál Chigi, který s vámi mluví, má jen 5 000 tolarů renty, a tedy je na úrovni těch nejžebračtějších kardinálů mnichů, nemůže jet sloužit mši jinak než se čtyřmi kočáry s livrováným služebnictvem (...)*“ Srov. Kardinál de RETZ, *Paměti*, s. 710.

⁶¹ Vztahu papežství a jansenismu ve Francii se dlouhodobě věnuje Pierre BLET, *Le clergé du Grand Siècle en ses assemblées 1615–1715*, Paris 1995, s. 207–215; TÝŽ, *Louis XIV et les papes aux prises avec le jansénisme*, Archivum Historiae Pontificiae 31, 1993, s. 109–192.

couzskou otázku, kdy zvláště jednání s kardinálem Julesem Mazarinem⁶² (1602–1661) bývala obtížná. Situace byla o to těžší, že Inocenci X. ubývalo sil a Chigi se musel mnohdy rozhodovat sám.

V této pozici jej zastihuje smrt Inocence X. (7. ledna 1655) a s tím spojené konkláve.⁶³ Jasným favoritem – tak jako roku 1644 – byl kardinál Sacchetti, ale vyloučilo jej opět španělské veto.⁶⁴ Kardinálové zasedali čtyři měsíce, jeden z nich v průběhu zasedání zemřel, tři se nedostavili a čtyři přijeli pozdě (včetně pražského arcibiskupa Harracha, který dorazil 7. února). Kardinál de Retz,⁶⁵ jeden z účastníků tohoto konkláve, zachytil tamější atmosféru takto: „Kardinál Azzolini, který byl sekretářem papežských listin v té době, kdy ten druhý [= Chigi – pozn. aut.] byl státním sekretářem, si v jeho memorandech povšiml jistých chytráctví, která se nikterak nesrovnávala s nevinností, kterou stavěl na odív. Řekl mi to, ještě než jsme vstoupili do konkláve, ale přitom dodal, že především nevidí nikoho lepšího a že jeho reputace je tak dobrá, a to i mezi našimi přáteli z Eskadrony, že cokoli by jim on mohl říci, bylo by považováno jen za pozůstatek určitých malých nesrovnalostí (...) A já jsem tím méně přemýšlel o tom, co mi Azzolini řekl, že sám jsem byl docela zaujat ve prospěch Chigiho (...) Seděl jsem bezprostředně nad ním [= Chigim – pozn. aut.] při skrutiniu, a pokud hlasování trvalo, měl jsem možnost s ním hovořit (...) Nechodil k oknům, kam kardinálové chodí na vzduch, ani na chodby, kde se spolu procházejí. Byl vždycky zavřen ve své cele a nepřijímal žádné návštěvy. Přijal ode mne některé rady, (...) ale přijímal je vždycky tak, že se zdálo, že je dalek toho toužit po tíře, až si získal můj obdiv (...) Kdykoli se mnou mluvil, byla jeho řeč plná jen horování o církvi a zármutku nad tím, že Řím nestuduje dost Písmo,

⁶² Z již téměř nepřehledné literatury např. Simone BERTIÈRE, *Mazarin. Le maître du jeu*, Paris 2007.

Pro situaci předchozí srov. Robert J. KNECHT, *Richelieu*, Praha – Litomyšl 2002 (původní vydání 1991).

⁶³ Srov. Johannis CARSTENS, *Conclave, in Quo Fabius Chisius, Nunc Dictus Alexander VII Summus Pontifex Creatus Est*, Romae 1656 (nově vydáno 2009); A. KARSTEN, *Kardinal Bernardino Spada*, s. 269–281; F. MENČÍK, *Konkláve r. 1655*, s. 1–2; více viz L. von PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters, Vol. 14 (1644–1700)*, s. 303–315. On-line soupis kardinálů při volbě viz URL: <<http://www.fiu.edu/~mirandas/conclave-xvii.htm#1655>> [cit. 15. 10. 2010]. Česky stručně shrnuto viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 336–337; včetně údajů o pozdější předšedštině Harrachovi.

⁶⁴ Tzv. *ius exclusivae* neboli právo veta měli katoličtí panovníci, za určitých okolností disponovali dokonce právem neuznat právě zvoleného papeže-elektu. Jedno z prvních uplatnění v dějinách nastalo roku 1644. Česky srov. Bohumil SPÁČIL, *Volba papežská a tak zvané právo exklusive*, *Časopis katolického duchovenstva* 46, 1905, s. 52–58, 144–151, 246–252, 444–452, 562–565, 609–622, 845–854; zde autor podrobně rozebírá i vztah papeže a císaře v raném středověku. Nově, ale stručně viz Drahomír SUCHÁNEK, *Ius exclusivae a zásahy státní mocí do papežských voleb*, in: Ivo T. BUDIL – Tereza ŽÍKOVÁ (edd.), *Totalitarismus 4*, Mníšek pod Brdy 2008, s. 49–57. K volbě v první polovině 17. století srov. F. MENČÍK, *Volba papeže Innocence X.*, s. 11–20; o volbě obecně Alberto MELLONI, *Das Konklave. Die Papstwahl in Geschichte und Gegenwart*, Freiburg 2002–2005; Ambrogio M. PIAZZONI, *Storia delle elezioni pontificie*, Casale Monferrato 2003.

⁶⁵ Kardinál de RETZ, *Paměti*, s. 697–699, 705; podrobněji o celém zákulisním jednání s. 696–724.

koncily, tradici (...) Abych to zkrátil, Chigi si ve své hluboké přetvářce počínal tak dobře, že i přes svou malichernost (...) i přes svou sprostou fyziognomii a přes to, že vypadal spíše jako lékař, třebaže byl z dobrého rodu; počínal si tak dobře, opakují, že jsme věřili, že v jeho osobě (...) vrátíme slávu a ctnost svatého Řehoře a svatého Lva (...) Páni kardinálové Medici a Barberini (...) mě k deváté hodině večer pověřili, abych oznámil tu zprávu [= o jeho zvolení – pozn. aut.] panu kardinálu Chigimu. Zastihl jsem jej na lůžku; políbil jsem mu ruku. Pochopil a objal mě se slovy: ‚Ecco l’effetto de la buona vicinanza.‘ [To je výsledek dobrého sousedství – pozn. aut.] (...) Při skrutiniu jsem seděl vedle něho. Celé kolegium se tam potom shromáždilo.“ Nakonec byl tedy Fabio Chigi zvolen 62 hlasy ze 68, respektive 64 účastníků se závěrečné volby. „Jisté je,“ poznamenal k tomu kardinál de Retz,⁶⁶ „že žádná volba papeže nebyla uvítána tak všeobecným potleskem (...) V té chvíli, kdy se četl výsledek volby, která jej učinila papežem, trpce plakal, a když viděl, že já jsem si toho povšiml, objal mě jednou rukou a druhou rukou vzal Lomelina,⁶⁷ který seděl pod ním, a řekl nám oběma: ‚Odpusťte tu slabost člověku, který vždycky něžně miloval své bližní a teď vidí, že je od nich odloučen na vždy.‘“ Chigi byl nezávislý kandidát, osvědčený diplomat a státník, samozřejmě italského a urozeného původu – a jak se shodují všechny prameny – vzbuzující dojem, že nebude podporovat tehdy všeobecně rozšířený nepotismus.⁶⁸ Zkrátka, příkladný kompromisní kandidát.

Pontifikát Alexandra VII. (1655–1667)

Charakterizovat stručně, ale přesto výstižně pontifikát Alexandra VII. není nijak jednoduché. V mnohých ohledech nesplnil tento přísný a chronicky nemocný⁶⁹ papež (dvě adjektiva, která jej charakterizují asi nejčastěji) naděje do něj vkládané. Jak řekl kardinál de Retz:⁷⁰ „V této naději jsme se mýlili (...) Grimaldi mně samému řekl, že jsem učinil volbu, které sám osobně budu litovat, a skutečnostíi později ukázaly, že měl pravdu.“

Předně se neubráníl nepotismu,⁷¹ když jmenoval svého synovce Flavia Chigiho seniora (1631–1693) v dubnu 1657 kardinálem-knězem a za titulární kos-

⁶⁶ Tamtéž, s. 706.

⁶⁷ Kardinál Giovanni Geremia Lomellini (1607–1659) byl guvernérem Říma.

⁶⁸ Srov. obecně Antonio Menniti IPPOLITO, *Il tramonto della Curia nepotista. Papi, nipoti e burocrazia curiale tra XVI e XVII secolo*, Roma 1999. Pro období Pavla V. srov. Birgit EMICH, *Bürokratie und Nepotismus unter Paul V. (1606–1621). Studien zur Frühneuzeitlichen Mikropolitik in Rom*, Stuttgart 2001.

⁶⁹ O smrtelném onemocnění v průběhu života blíže L. von PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, Vol. 14 (1644–1700), s. 385.

⁷⁰ Kardinál de RETZ, *Paměti*, s. 699, 706.

⁷¹ Podrobně Marco TEODORI, *I parenti del papa: nepotismo pontificio e formazione del patrimonio Chigi nella Roma barocca*, Padova 2001. Konkrétně pro Alexandra VII. L. von PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, Vol. 14 (1644–1700), s. 322–323.

tel mu poskytl chrám S. Maria del Popolo, který ještě před pár lety náležel jemu. Protěžoval jej pak až do konce svých dnů a jen díky němu mohl tento nepříliš obratný politik řídit spolu s kardinálem Guiliem Rospigliosim (1600–1669), pozdějším papežem Klementem IX. (1667–1669), státní záležitosti. Pro české poměry stojí za zmínku, že Flavio byl zadobře s císařem Leopoldem I., který se na něj obracel mimo jiné i v záležitostech královéhradeckého biskupství. Naštěstí pro církevní stát byl pozdější papež oblíben u Ludvíka XIV. a jednalo se po všech stránkách o muže vysokých kvalit, který se v pozici státního sekretáře plně osvědčil. Stejně tak ještě stihl Alexandr vymoci kardinálský klobouk pro svého druhého synovce Sigismonda Chigiho (1649–1678), ačkoliv mu bylo pouhých osmnáct let, zatímco kanonický věk byl stanoven na dvaadvacet. Nicméně v tomto případě se již jeho kreování nedožil.

Závažnější však byly některé jeho skutky, které ponížily papežskou a tím i církevní moc. Předně státní sekretář nedokázal zabránit pisánskému míru (1664), který de facto znamenal pokoření se Francii, neboť podle tehdejšího názoru kurie bylo cennější raději ustoupit a získat nazpět obsazený jihofrancouzský Avignon,⁷² někdejší papežské sídlo (v letech 1305–1377), než pokračovat v přímé opozici vůči králi Slunce, která by nemohla přinést nic dobrého. Pozůstatkem tohoto ústupku měla být i pyramida s potupným nápisem, která však byla roku 1668 z blahosklonného nařízení Ludvíka XIV. z Říma odstraněna.⁷³

Ztráta prestiže nemohla být vyrovnána ani rozsáhlými stavbami nových objektů, rekonstrukcemi těch starých, ba ani vykopávkami podporovanými uměnímilovným papežem. Svatý otec se musel navzdory dílčím úspěchům, mezi něž patří například zrušení jezuitského řádu v Benátkách nebo přestoupení švédské královny Kristiny⁷⁴ z luteránské víry na katolickou, vyrovnat pro katolíky s neradostnou situací; středověká moc papežů byla definitivně zlomena. To se odrazilo i na jeho posledním jmenování nových kardinálů 7. března 1667,⁷⁵ kdy tři ze čtyř jmenování byla na „obvyklá přání“ katolických mocností: císaře, Francie a Španělska. Jediným papežovým kardinálem byl aquilejský patriarcha Giovanni Delfino.

⁷² Jean FAVIER, *Les Papes d'Avignon*, Paris 2006; Jacqueline HAMESSE, *La Vie culturelle, intellectuelle et scientifique à la cour des papes d'Avignon*, Paris 2006; Yves RENOHARD, *Avignon Papacy*, London 2003 (původní vydání 1954); česky zčásti Francis RAPP, *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*, Brno 1996 (původní vydání 1976).

⁷³ Srov. online URL: <<http://www.historicalartmedals.com>> [cit. 15. 10. 2010].

⁷⁴ Srov. Veronica BUCKLEY, *Christina, Queen of Sweden: The Restless Life of a European Eccentric*, London 2005; Daniella PIZZAGALLI, *La regina di Roma*, Milano 2002.

⁷⁵ Srov. L. von PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, Vol. 14 (1644–1700), s. 396.

Alexandr VII. a české země

Problém papežsko-českých vztahů má pochopitelně dvě strany; jinak situaci viděli (a vidí) obyvatelé českých zemí a jinak ji viděli (a vidí) ti, jejichž domovem byl (a je) slunný Apeninský poloostrov s Věčným městem v čele. Českému stanovisku bylo věnováno již mnoho prostoru, třebaže některé problémy stále čekají na svého badatele, nicméně druhá strana nedošla zatím velké pozornosti.⁷⁶

Obecná představa, že obyvatelé žijící na jih od Alp hleděli na své vrstevníky ze Zaalpí tak trochu skrz prsty, je zčásti jistě pravdivá a byla dána zcela jinými sociokulturními podmínkami těchto dvou částí Evropy a z toho vyplývající malou vzájemnou informovaností. O obyvatelích českých zemí tak stále zpola platila představa Eneáše Silvia Piccolominiho neboli papeže Pia II. (1458–1464), shodou okolností pocházejícího rovněž z okolí Sieny, který ve své *Historii české (Historia Bohemica)* popsal tyto lidi následovně: „*Lid celého království je oddán opilství a obžerství, je náchylný k pověrám a dychtivý novot. Kdykoliv krčmáři začnou prodávat krétské víno, najdeš mnohé, kteří se zapřísáhli, že nevyjdou z krčmy dřív, dokud nedopijí sud vína. Totéž dělají i s vybranými víny italskými. Ti, kteří trochu vynikají a stojí někde mezi prostým lidem a pány, jsou odvážní, vychytralí, nestálé povahy, zbrklí v řeči, chtějí lupu a nikdy nemají dost. Šlechta je slávychtivá, zkušená v bojích, pohrdá nebezpečím a dodržuje sliby, ačkoliv i její hltavost lze velmi těžko nasytit; avšak kdybys posuzoval národ jako celek, není nikoho, kdo by se protivil náboženství, ale zajisté u každého národa jaký je správce, takovým shledáš i lid.*“⁷⁷ Podle nunciů druhé půle 16. století byly Čechy „opravdový Babylon“⁷⁸ a o mnohých zaalpských kardinálech se ještě v první polovině 17. století mělo v Římě za to, že jsou málo spolehliví ve věcech náboženství, neboť přece žijí mezi kacíři.⁷⁹ Tato představa přetrvávala přinejmenším do konce 18. století, jak vysvítá

⁷⁶ Kromě literatury z prvního oddílu této studie viz Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří MIKULEC – Vít VL-NAS a kol., *Velké dějiny země Koruny české VIII (1618–1683)*, Praha 2008. Speciálně také Olivier CHALINE, *La bataille de la Montagne Blanche (8 novembre 1620). Un mystique chez les guerriers*, Paris 2000; Robert John Weston EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003 (původní vydání 1979).

⁷⁷ Eneas Sylvio PICCOLOMINI, *Historie česká*, Praha 1998, s. 13; latinský originál: tamtéž, s. 12. Srov. i nejnovější edici s detailním rozбором *Historia Bohemica, 3 Bände*, Köln am Rhein 2005. Obsahy jednotlivých svazků: 1. sv. – historicko-kritické vydání latinského textu, ed. Josef Hejnic, překlad do němčiny Eugen Udolf; 2. sv. – raně novohornoněmecký překlad z roku 1463 vratislavského městského písaře Petra Eschenloëra, ed. Václav Bok; 3. sv. – první staročeský překlad z roku 1487 katolického kněze Jana Húskey, ed. Jaroslav Kolár.

⁷⁸ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 59 (pozn. 5); zde příslušné edice zpráv nunciů.

⁷⁹ Tamtéž, s. 347.

z relací tehdejšího vídeňského nuncia Guiseppe Garampiho,⁸⁰ který se o českém lidu vyjadřoval s neskrývaným despektem.⁸¹

I když o italsko-českých vztazích víme zatím stále málo,⁸² již nyní je zřejmé, že Alexandr VII. byl patrně nejinformovanější papež o českém prostředí po Piovi II. Nejde o to, že by se jeho předchůdci o české prostředí nezajímali; naopak, skrze nuncia neklidné Čechy stále sledovali,⁸³ ale osobně jim byly vzdálené. Alexandr VII. si však již dávno před svým pontifikátem vybudoval síť přátel z německých a českých zemí, ne nepodobnou té Piccolominiho,⁸⁴ a jako kolínský nuncius a papežský zplnomocněnec v Münsteru se mohl blíže seznámit se situací ve střední a středovýchodní Evropě rovněž ze služebního pohledu.

Zřejmě prvním obyvatelem českého království, kterého budoucí papež Alexandr VII. důkladněji poznal, byl hrabě Bernard Ignác z Martinic (1615–1685),⁸⁵ c. k. rada, komoří, nejvyšší sudí (od 1644), nejvyšší komorník (od 1648), nejvyšší hofmistr (od 1650) a nejvyšší purkrabí (1651–1685), královský místodržící a rytíř Zlatého rouna. Potkali se náhodně „*poblíž hráze u Verony*“ po jmenování Chigiho kardinálem, který si právě jel ze Svaté říše římské do Věčného města převzít svůj kardinálský klobouk. Psal se pravděpodobně březen 1652. Po blahopřání mu údaj-

⁸⁰ Umberto Dell'ORTE, *La Nunziatura a Vienna di Giuseppe Garampi 1776–1785*, Città del Vaticano 1995; Dries VANYSACKER, *Cardinal Giuseppe Garampi (1725-1792). An Enlightened Ultramontane*, Brussel – Rome 1995.

⁸¹ V české historiografii to připomněl Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy (1740–1848)*, Praha 1945, s. 202.

⁸² Na tomto poli pracuje zejména italský bohemista Alessandro Catalano, srov. A. CATALANO, „*Rademus barbas Italis*“ (*Italové a Češi nejen po Bílé hoře*), *Souvislosti* 13, 2002, č. 3–4, s. 9–14; zde i základní literatura k italsko-českým vztahům. Podnětně také TÝŽ, *L'italiano lingua di cultura dell'Europa centrale nell'età moderna. Italština v novodobých dějinách středoevropských kultur*, in: Giorgio CADORINI – Jiří SPIČKA (edd.), *Humanitas latina in Bohemis*, Kolín – Treviso 2007, s. 117–168.

⁸³ Např. i jmenování pražského arcibiskupa Harracha kardinálem (1626) je třeba chápat jako tah Urbana VIII. „*k posílení autority kurie ve střední Evropě (...)*“, viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 119. Velkou úlohu tehdy sehrál i pražský nuncius Carlo Caraffa (1621–1628). K němu srov. A. CATALANO, *La politica della curia romana in Boemia. Dalla strategia del nunzio Carlo Caraffa a quella del cappuccino Valeriano Magni*, in: Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER et al. (Hrsg.), *Kaiserhof, Papsthof (16. – 18. Jahrhundert)*, Wien 2006, s. 105–121; K. STLOUKAL, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*.

⁸⁴ K ní např. František ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, Praha 1963.

⁸⁵ Dosud neexistuje jeho monografie. Srov. alespoň Bohuslav BALBÍN, *Pamětní nápis*, Praha 1988. K vydání připravil Josef Hejnic; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004; Zdeněk HOJDA, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16. – 18. století*, in: Dana PŘIBYLOVÁ – Vladimír PŘIBYL (edd.), *Slánské rozhovory 2005*. Itálie, Slaný, 2006, s. 35–40; A. CATALANO, *Příběh jednoho mýtu. Bernard Ignác z Martinic – kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu – jezuité*, in: tamtéž, s. 25–34. Autor zde upozorňuje na jeho zcela nezasloužený negativní obraz v českém dějepisectví. Jeho archivní pozůstalost se nachází v Státním oblastním archivu Praha, Velkostatek Smečno. Jedná se zejména o 8 svazků knih obsahujících opisy listin a důležitých spisů týkajících se jeho úřední činnosti z let 1628–1675 a jeho rukopis dějin římského císařství z 2. poloviny 17. století.

ně Martinic „předpověděl pontifikát, na což Chigi odpověděl: „*To se dělá, tropit si šprýmy z čerstvého přítele?*“⁸⁶ Čilá korespondence v italštině⁸⁷ trvala mezi oběma muži až do konce Alexandrova života.

Zpočátku velké přátelství a později velká nenávist panovala mezi pozdějším Alexandrem VII. a španělským polyhistorem Juanem Caramuelem z Lobkovic (1606–1682),⁸⁸ v české historiografii majícím nespravedlivý přídomek „voják v šatě preláta“,⁸⁹ který strávil v Čechách přibližně deset let a který byl i prvním designovaným královéhradeckým biskupem. Podle všech indicií byl tehdejší kolínský nuncius na Caramuela upozorněn lovaňskými jezuiti, kteří byli zaujati výřečností mladého profesora při velké univerzitní disputaci pronesené 21. března 1641 nad Janseniovým spisem *Augustinus*, kde Caramuel „v rozhodujícím okamžiku vystoupil na jejich podporu (...) a přiměl suverénní znalostí problematiky a sugestivní logikou argumentace přítomné jansenisty k mlčení.“⁹⁰ Od této chvíle zůstal Caramuel v pozornosti Fabia Chigiho – ať již nuncia, státního sekretáře, nebo papeže – natrvalo. Není účelem této statě zabývat se nejrůznějšími životními peripetemi tohoto vpravdě evropského polyhistora, jenž našel na nějakou dobu podporu u nejvlivnějších mužů Evropy (císaře a papeže), ale i na pražském arcibiskupském dvoře zásluhou tehdejšího hierarchie kardinála Harracha. Je však třeba upozornit na rok 1644, který ve vztahu Chigiho s Caramuelem došel pozornosti až nedávno. Jedná se o Caramuelovu diplomatickou cestu z Lovaně do Bad Kreuznachu ve dnech

⁸⁶ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 324 (pozn. 90). Catalano se opírá o spis Gualdo Galeazzo PRIORATO, *Vite et azioni di personaggi militari e politici*, Vienna 1673 (kapitola *Relatione delle qualità della Casa Martiniz*, nestránkováno). Podle P. Mati i A. Catalana je pravděpodobným autorem části spisu sám Bernard Ignác, viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 528 (pozn. 180); rovněž srov. *Vita di Alessandro VII, Vol. I*, s. 162–164.

⁸⁷ Italština byla v 17. století v habsburské monarchii u šlechty natolik rozšířeným jazykem, že se nuncius Caraffa nenaučil ve Vídni nejen česky, což je pochopitelné, ale ani německy. Viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 135. O italských vlivech na pražském arcibiskupském dvoře v kruhu kardinála Harracha viz tamtéž, s. 174 a 217.

⁸⁸ Jeho složitý původ česky shrnul Stanislav SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997, s. 185. Osobnost tohoto učence v poslední době přitáhla pozornost evropské i české historiografie, zejména zásluhou Petra Dvořáka. Za četnou literaturu upozorňuji jen na sborník Petr DVORÁK – Jacob SCHMUTZ (eds.), *Juan Caramuel Lobkowitz. The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008; Luisa PATERNICO, *Martino Martini e Juan Caramuel y Lobkowitz, la grammatica linguae sinensis*, Studi Trentini di Scienze Storiche 87, 2008, č. 3, s. 407–424.

⁸⁹ Např. studie pojednávající o Matouši Ferdinandu Sobkovi z Bilenberka, viz Marie MACKOVÁ, *První královéhradecký biskup*, in: Jindřich FRANCEK (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993, Jičín 1995, s. 95–100, zde s. 98.

⁹⁰ S. SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích*, s. 187. O vztahu pozdějšího Alexandra VII. a Juana Caramuela z Lobkovic v letech 1641–1644 nejpodrobněji Lucien CEYSENS, *Autour de Caramuel*, Bulletin de l'Institut historique Belge de Rome 33, 1961, s. 329–410 (zvl. s. 334, 353–355); rovněž Julia A. FLEMING, *Defending Probabilism. The Moral Theology of Juan Caramuel*, Washington, D. C. 2006, s. 8–15.

9. února až 20. dubna 1644, o které Chigiho podrobně zpravil.⁹¹ Cesta zahrnující destinace jako Brusel, Antverpy, Kolín nad Rýnem nebo Koblenz není nicméně historickou nebo zeměpisnou poutí. Podle editora zprávy Jorge Fernández-Santos Ortiz-Iribas se spíše jednalo o „*a series of ‚vagaries‘ or digressions*,” o „*a sequence of trains of thought woven by dint of literary artifice into a travel account*.”⁹² Tehdy nuncius sídlící v Münsteru zprávu kladně přijal,⁹³ neboť přinejmenším zpestřila jeho tamní život, jež považoval za dosti fádňi. Sám Caramuel psal podle editora zprávy svou „relaci“ ze dvou důvodů. Předně, aby utužil své kontakty s Chigim, který byl již tehdy považován za významnou osobnost v diplomatických kruzích, a za druhé, aby se mu představil v co nejlepším světle. Chigi, zdá se, záměrně přijel z Münsteru do Kolína nad Rýnem, aby se zde mohl s Caramuelem setkat.⁹⁴ Ačkoliv je spis dokladem spíše o „posledním scholastickém polyhistorovi“, přece ukazuje, že budoucí papež si všiml výjimečných mužů celý svůj život a nevynechal příležitost, aby se od nich něco nedozvěděl.

Rok 1648 ale zasáhl do jejich vztahu dosti nemile. Jak ukázala Julia A. Fleming,⁹⁵ přátelství se zhatilo kvůli Caramuelovu nesouhlasu ohledně práce jezuitů Heinricha Wangnerecka vydané pod pseudonymem.⁹⁶ Císař i Chigi, jakožto papežský zmocněnec i kolínský nuncius v jedné osobě, s prací souhlasili, neboť autor se k otázce v názvu práce postavil kladně. Caramuel se však, k nemilému překvapení kolínského nuncia, na jeho požádání vyslovil k autorovým závěrům záporně a Chigimu sdělil, že o stejné otázce sám vypracoval vlastní stanovisko. V něm se de facto odvolával na probabilismus. To nuncia rozzuřilo a v dopise státnímu sekretáři se distancoval od názorů svého někdejšího přítele, kterého charakterizoval jako muže s malou prozíravostí, jež neodpovídá jeho vysoké inteligenci.⁹⁷ „*Egli era mio amico prima*,” napsal doslova do Říma,⁹⁸ avšak Caramuel chtěl být pochopitelně viděn i nadále jako jeho přítel.⁹⁹ Nicméně, nikdy se mu to již nepodařilo.¹⁰⁰ Dokládají to další setkání a Chigiho zmínky o Caramuelovi v korespondenci. Například kardinálu Harrachovi se na jeho dotaz z dubna 1655, co se novému papeži na Caramuelovi

⁹¹ Studie s edicí dokumentu viz Jorge F. S. ORTIZ-IRIBAS, *Juan Caramuel's Journey from Flanders to the Palatinate. A Travel Diary Presented to Fabio Chigi in 1644*, in: P. DVOŘÁK – J. SCHMUTZ (eds.), *Juan Caramuel Lobkowitz*, s. 353–404 (edice s. 369–404).

⁹² Tamtéž, s. 354.

⁹³ Viz V. KYBAL – G. I. della ROCCHETTA (edd.), *La nunziatura di Fabio Chigi (1640–1651)*, Vol. I, Roma 1943, s. 431–433: „(...) *Legam iter tuum, daboque me comitem erudissimae consuetudinis*.” Srov. L. CEYSSENS, *Autour de Caramuel*, s. 344, 365.

⁹⁴ J. F. S. ORTIZ-IRIBAS, *Juan Caramuel's Journey from Flanders to the Palatinate*, s. 362.

⁹⁵ J. A. FLEMING, *Defending Probabilism*, s. 11–12.

⁹⁶ Ernestus de EUSEBIIS, *Judicium Theologicum super Questione, An Pax, Qualem Desiderant Protestantes sit Secundum Se illicita?*, Ecclesiapolis 1648.

⁹⁷ L. CEYSSENS, *Autour de Caramuel*, s. 385.

⁹⁸ Tamtéž, s. 386; A. CATALANO, *Juan Caramuel Lobkowitz (1606–1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia*, *Römische Historische Mitteilungen* 44, 2002, s. 339–392, zde s. 347–348.

⁹⁹ L. CEYSSENS, *Autour de Caramuel*, s. 388.

¹⁰⁰ Tvzení „*The breach between them required some time to heal, if indeed it was ever completely mended*“ je tak spíše příliš mírné, viz J. A. FLEMING, *Defending Probabilism*, s. 11.

nelíbí, dostalo z Říma odpovědi: „(...) byl kdysi jeho přítelem, avšak od té doby, co už rok a půl slibuje přijet do Říma a stále se neobjevil, ztratil v něj důvěru, a tak jestli nepřijede, uvidí, že se zakážou jeho knihy.“ Na druhou stranu ale Alexandr VII. přímo popřel fámy o procesu před inkvizicí slovy tolik podobnými těm, které pronesl o Ludovicu Muratorim Benedikt XIV.,¹⁰¹ totiž, že „nikdy neútočí na samotné autory, i když se zakazují jejich knihy, a že on by mohl s psaníčkem na dvou foliích odčinit vše to, co se mu klade za vinu.“¹⁰² Tentokrát Caramuel do Věčného města dorazil, jistě i na naléhání pražského arcibiskupa. Většimu trestu se tak nakonec učenec vyhnul.

Jako státní sekretář dostal Chigi takřkajíc na stůl i otázku zřízení nových biskupství v Čechách. Hlavním partnerem mu v tomto směru byl pražský arcibiskup Arnošt kardinál Harrach (1598–1667), zhruba Chigihov vrstevník, kterého znal letmo již z dřívějšíka. Jejich vztah však nabyl nového rozměru během konkláve roku 1655, kdy sehrál pražský arcibiskup důležitou roli ve prospěch státního sekretáře,¹⁰³ který byl nakonec zvolen papežem. Otázkou zůstává, nakolik byl Harrachovi reálně zavázán a nakolik osobně nakloněn, skutečností však je, že se mnohdy řídil spíše politickými než osobními pohnutkami. Z pramenů rodinného archivu Harrachů uloženého ve Vídni vyplývá (jak přesvědčivě doložil Alessandro Catalano),¹⁰⁴ že Fabio Chigi ještě jako státní sekretář, tím více však jako papež nesouhlasil s politikou kompromisu se státní mocí, kterou spíše nedobrovolně prosazoval kardinál Harrach. Vezmeme-li však v úvahu tehdejší mocenskou situaci po vestfálském míru, je zřejmé, že pražskému arcibiskupovi nic jiného nezbyvalo, měl-li se na svém stolci udržet. Alexandr VII. byl ale mužem přísných mravů a neměl porozumění pro silné světské panovníky, ať již máme na mysli Ludvíka XIV. nebo Ferdinanda III., respektive Leopolda I., který se i přes svou osobní zbož-

¹⁰¹ Česky viz Francesco De SANCTIS, *Dějiny italské literatury*, Praha 1959, s. 469. Přeložil Václav Černý.

¹⁰² A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 338; zde i odkazy na archivní uložení ve Vídni. Srov. tamtéž, s. 327, 340.

¹⁰³ Oficiální zpráva viz J. CARSTENS, *Conclave, in Quo Fabius Chisius, Nunc Dictus Alexander VII Summus Pontifex Creatus Est*, s. 160 (s. 24 dle vnitřního číslování): „*Adventus Cardinalis Harrachi, qui erat ultimus, mutabat plane fermonem Legati, quoniam, postquam illum Cardinalem usque ad conclavis portam comitatus esset, obvios habebat Cardinales Aquam vivam et Hassum, dicebat, quod jussu Regis fui declararet Sachettum diffidentem, et desiderabat hanc suam daclarationem significari Cardinalibus subditis Hispaniae, et praesertim Homodae et Boramaeo;*“ s. 225 (89): „*Cardinalis Harrach laborabat in hoc negotio, et afferebat propositionem Barberini Medicaeis, et Medicaeorum Barberino: hic sibi persuadebat propter supra dictas rationes decipere illos dato confilio, ut quandam e suis creaturis proponerent, at illi responderunt, quod illud spectaret ad illum; quod illi potius approbare, quam nominare quandam deberent. Quamdams vespera Barberinus irascebatur Harrachio, e quo censebatur toti negotio esse finem impositum: at postea rogabatur Harrach, ut pergeret tractare. Desiderabat Barberinus committi hoc negotium Montalto, et Harrachio, sed hoc recusabant Mecicaei, quibus amicissimus erat Caesius, qui alieno erat animo a Montalto, quamvis propinquitate junctus illi esset.*“

¹⁰⁴ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 351.

nost a náklonnost k italské kultuře stavěl k papežství rezervovaně.¹⁰⁵ Papež ve skutečnosti vyznával bytostně středověké pojetí výkonu církevní moci založené na teorii nepřímé moci církve ve světských záležitostech (*potestas indirecta Ecclesiae in temporalibus*), které podporovali i představitelé tzv. druhé scholastiky, v první řadě Francisco Suárez, o jehož filosoficko-teologické koncepci psal mladý Fabio Chigi doktorskou disertaci na univerzitě. To vše se odrazilo i v jeho vztahu ke kardinálu Harrachovi, jenž musel údajně ihned po konkláve čelit hněvu, který papež pojal proti Jeho Eminenci, protože „*se má za to, že ve zprávě o konkláve pro Jeho Milost Císařskou hovořil o Našem pánu [= Alexandru VII. – pozn. aut.] buď příliš málo, anebo k jeho velebení přispíval velmi chladně.*“ Nicméně A. Catalano našel doklad, který upozorňuje na vážnou skutečnost, a totiž na Chigihovo domněnku, že Harrach věděl o jeho „*vyloučení kandidatury během konkláve.*“¹⁰⁶

O situaci v Čechách se nový papež dozvěděl ihned po svém zvolení z arcibiskupovy relace *ad limina*,¹⁰⁷ kde Harrach shrnul stav od roku 1645.¹⁰⁸ Založení nových biskupství se týká pasáž nazvaná *De negotio Quattuor episcopatum de novo erigendorum in Boemia*,¹⁰⁹ kde se papež dozvěděl stručně, ale výstižně o všech předchozích vyjednáváních¹¹⁰ a nejrůznějších obtížích, zejména finančního rázu, které zapříčinily, že proponovaná čtyři biskupství stále na církevní mapě

¹⁰⁵ Srov. Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha 1997; Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001.

¹⁰⁶ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 351 (pozn. 39): „*Neměl jsem nikdy ani ponětí, že byl velkovévodovi poslán někdo kvůli vyloučení tohoto papeže, protože také nemohu uvěřit, že by na Jeho Svatost přišlo nějaké podezření jako bych v tom měl účast, nebo o tom věděl.*“ Srov. Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 13509, fol. 546, Harrach Barsottimu, 4. července 1658.

¹⁰⁷ *Ad limina apostolorum* (k prahům, tj. hrobům apoštolů sv. Petra a Pavla). O relacích nejlépe sborník *La sacra congregazione del Concilio. Quarto centenario dalla Fondazione (1564–1964)*, Città del Vaticano 1964. Zde jsou i podrobné studie k celé kongregaci, předpisům apod. V české literatuře stručně viz R. ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století, I. sv.*, Praha 1987, s. 34–36. O konkrétních věcech srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 338–340. Na druhou stranu o relacích nepojednává (!) Martina MAŘÍKOVÁ, *Ad limina apostolorum. Motivation, Vorbereitung und Verlauf frommer Reisen aus Böhmen nach Rom im 17. Jahrhundert*, in: K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ a kol. (ed.), *Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková*, s. 189–203; autorka se zde zaměřila na cestování světských osob.

¹⁰⁸ Viz Oldřich FLÉGL (ed.), *Relace kardinála Harracha o stavu pražské arcidiecéze do Říma*, Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 23, 1914, s. 185–243; zde však mylně datována do roku 1657, správně 1655.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 236–240.

¹¹⁰ Již roku 1577 P. Nicolas Lanoy SJ navrhoval ve svém podání Rudolfovi II. zřízení dvou až tří biskupství bez konkrétního určení. V roce 1580 navrhoval nuncius Philippus Sega zřízení dvou diecézí z českých klášterů. Melchior Khesl navrhoval roku 1603 v dopise pražskému arcibiskupu Zbyňku Berkovi založit konkrétně biskupství v Litoměřicích, Českých Budějovicích, Plzni a Hradci Králové. Anonymní dobrozdání *Ratio iuvandae religionis per Boemiam*, sepsané před 27. srpna 1616, předpokládalo vznik biskupství tamtéž. V Římě se začali otázkou zabývat již v létě 1622, kdy ji 8. července projednala Kongregace pro šíření víry na svém zasedání. Dále byl problém založení nových biskupství stále přítomen na nejrůznějších jednáních v Římě, Vídni i Praze. Srov. H. KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia (1622–1623), Tom. I., Pars I.*, Pragae 1923, s. 29, 93, 153, 329–330.

Čech chyběla. Ani tentokrát však Harrach nepokládal tuto otázku za rozhodující a soustředil se především na vyřešení církevní jurisdikce a arcibiskupský seminář.¹¹¹ To Alexandra VII. věru nepotěšilo a trval na řádném finančním zajištění nových fundací.¹¹²

Přesto byl Harrachův římský pobyt prospěšný, zvláště stran založení biskupství v Litoměřicích, které bylo roku 1655 už dávno připraveno a čekalo se v podstatě jen na schválení papeže. Císař už 11. prosince 1647 jmenoval litoměřickým biskupem Maxmiliána, svobodného pána Schleinitze¹¹³ (1605–1675), který se však do Říma mohl dostavit až onoho roku 1655. Záležitost litoměřického biskupství byla dohodnuta již koncem dubna 1655 na zasedání Kongregace pro šíření víry a dne 24. května za předsednictví Alexandra VII. došlo 25 kardinálů ke konečnému souhlasu se založením biskupství v Litoměřicích a se Schleinitzovým jmenováním.¹¹⁴ Následovalo jeho vysvěcení na biskupa a papežská zakládací bula *Primitiva illa Ecclesia* datovaná 3. července 1655 (do Litoměřic dorazila až 12. ledna 1656), která Schleinitze za biskupa potvrdila. Ten pak vykonal zdvořilostní návštěvy u dvaceti čtyř kardinálů a dalších prelátů (za zmínku stojí Schlenzovo připomenutí, že nový biskup údajně mluvil tak dobře italsky, že si mnozí mysleli, že je rodem Ital)¹¹⁵ a ještě v červenci odcestoval zpět do Čech, kam dorazil koncem srpna. Při osobním rozloučení s Alexandrem VII. mu věnoval své pochvalné epigramy na papežovu osobu.¹¹⁶

Avšak vztahy mezi pražským arcibiskupským stolcem a papežskou kurií nebyly příliš příznivé.¹¹⁷ Proti státnímu absolutismu namířený kurs se ještě posílil

¹¹¹ Kromě starší lit. srov. Ivo PROKOP, *Vznik kněžského semináře se zvláštním přihlédnutím k dějinám pražského arcibiskupského alumnátu do roku 1783*, in: Petr KUBÍN – Mlada MIKULICOVÁ (edd.), *Sborník Katolické teologické fakulty 4*, Praha 2002, s. 485–545.

¹¹² Viz H. BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königgrätz*, s. 65. Podle kardinála Harracha, který psal 16. června 1655 Barberinimu, „*So habe man unter Urban VIII. und Innozenz X. nicht zustimmen wollen, dass Kanonikate vor dem Bistum errichtet würden, und noch viel weniger unter Alexander VII., der im ersten Jahre seines Pontifikates durch ein Schreiben der Hl. Kongregation vom 15. Oktober 1655 habe erklären lassen, dass es nicht billigen werde, dass man irgendeine Geldsumme zu einem Bau oder zur Errichtung von Kanonikaten, Kaplaneien oder anderer Benefizien verwende.*“ Zdůraznil autor.

¹¹³ Srov. Erwin GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648–1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990. Česky viz Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 297–298.

¹¹⁴ Podrobně je to vylíčeno viz Johann SCHLENZ, *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz, Band I*, Warnsdorf 1912, s. 332–345; nověji a stručně viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 311–315, 340.

¹¹⁵ Studoval na Collegiu Romanu v Římě a měl jezuitskou minulost. Srov. NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství (dále APA), kart. 2016 (opis dopisu z 29. února 1648).

¹¹⁶ *Epigrammata nonnulla alia miscellanea, quae inter demum illa, quibus Alexandro VII. Chisio Pont. M., dum eius benignitate anno salutis MDCLV Romae consecratus fuisset episcopus, Pontificatus Romani adepti recens honorem, gratulatus est autor*, Praha 1672. Vydáno společně s dalšími jeho spisy.

¹¹⁷ Mimo jiné srov. H. KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis res gestas Bohemicas illustrantia. Prodromus*, Pragae 1939, s. 223 (pozn. 560), s. 261 (pozn. 506).

roku 1657, kdy Alexandr VII. jmenoval nového sekretáře Kongregace pro šíření víry v osobě Maria Alberizziho (1609–1680),¹¹⁸ který v této funkci setrval až do srpna 1664. Tento kuriální právník byl ještě přísnějších mravů než Alexandr VII.¹¹⁹ Podstatnější však bylo, že neměl k východoevropským poměrům žádný vztah a ani neznal historii předchozích – mnohdy dosti komplikovaných – jednání, takže se stávalo, že pražskému arcibiskupovi někdy v korespondenci ani nerozuměl.¹²⁰

V průběhu pontifikátu Alexandra VII. se postupně stále zřetelněji ukazovalo, že je nutné – zejména z finančních důvodů – opustit nereálné úvahy o založení biskupství v Plzni¹²¹ (zřízeno až bulou *Pro supremi ecclesiae* 31. května 1993 Janem Pavlem II.) a v Českých Budějovicích¹²² (zřízeno bulou *Cunctis ubique* 20. září 1785 Piem VI., avšak z rozhodnutí císaře Josefa II.). Bylo rovněž nutno smířit se s neexistencí jičínského biskupství, které kdysi hodlal zřídit Albrecht z Valdštejna, ale jeho plán ztroskotal patrně kvůli neochotě římské kurie, která by bývala jen nerada viděla biskupství v oblasti, jež nebyla tou dobou ani zdaleka katolická.¹²³ Po založení biskupství v Litoměřicích bylo na řadě taktéž dlouho připravované založení biskupství ve východočeské metropoli, Hradci Králové.

Úvahy o jeho zřízení ani nejrůznější peripetie jeho založení nejsou předmětem této statě, nicméně na úvod je nutné shrnout si pár základních informací, které jsou nám při současném stavu poznání pramenů dostupné.¹²⁴ O potřebě založení biskupství právě v Hradci Králové, věnném městě českých královen ležícím v srdci východních Čech sousedících s částečně protestantským Slezskem, nebylo nikdy sporu. Všechny nám známé návrhy na založení biskupství v Čechách vzešly od různých

¹¹⁸ Srov. Christoph WEBER, *Die päpstlichen Referendare 1566–1809. Chronologie und Prosopographie*, 3 Bände, Stuttgart 2003–2004, zde sv. 2, s. 394.

¹¹⁹ Jako guvernér města Ancony (1646–1650) například prodal část svého majetku, aby pomohl nasycit její obyvatele v době hladomoru.

¹²⁰ Srov. např. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 359.

¹²¹ Biskupem se měl stát děkan olomoucké kapituly a administrátor ve Vratislavi Jan hrabě Breuner, trvale žijící v Nise. Ještě v 70. letech 17. století se snažil tehdejší pražský arcibiskup a někdejší královéhradecký biskup Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka přesvědčit město, aby souhlasilo se zřízením biskupství na svém území, ale Plzeň o tom nechtěla ani slyšet a „nabízela“ za sebe Klatovy. Srov. Zdeňka, KOKOŠKOVÁ, *Pokusy o zřízení biskupství v západních Čechách v rámci rekatolizačních snah v 17. století*, in: Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. narozeninám, Praha 1998, s. 46–56.

¹²² Viz Rudolf SVOBODA, *Proces založení českobudějovického biskupství v letech 1783–1789*, *Studia theologica* 10, 2008, č. 3, s. 19–40; TÝŽ, *Jan Prokop Schaffgotsche – první biskup českobudějovický (1785–1813)*, Brno 2009.

¹²³ Pavel R. POKORNÝ, *Jičínské biskupství*, in: *Rekatolizace v českých zemích*, s. 73–84.

¹²⁴ Jakub ZOUHAR, *Prameny a literatura k dějinám královéhradeckého biskupství v letech 1664–1782 (přehled problematiky)*, *Východočeské listy historické* 25, 2008, s. 115–135. K problému založení existují dvě monografie, viz Jaroslav MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, Hradec Králové 1946. Autor si všímá zejména odporu města a zaměřuje se na vyjednávání v rámci českých zemí; téměř úplně pomíjí římské prameny, což bylo dáno dobou vzniku studie. K tématu též H. BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königgrätz*, Königstein 1964. Autor si všímá zejména záležitostí týkajících se Vídně. Dalším osudům biskupství v 17., natož pak v 18. století se nevěnuje žádná práce.

ných osob, počínaje sedmou dekádou 16. století, které předpokládaly založení hned deseti či osmi,¹²⁵ záhy čtyř, tří nebo jen dvou biskupství, uvádějí jako jedno z nich ono královéhradecké. Nejvyšší kancléř Vilém Slavata¹²⁶ prosadil na jednání tajné rady 4. března 1630 na čtyři předpokládaná biskupství jmenování zemských kandidátů ovládajících německý, respektive český jazyk,¹²⁷ přičemž v Hradci Králové měl být biskupem královéhradecký arcijáhen a kanovník ve Vratislavi Martin Karas z Rosenfeldu († 1648).¹²⁸ Podle Slavaty byl mocen českého jazyka a navíc dostatečně bohatý, že prý ani nebude potřebovat plné zaopatření.¹²⁹ Stal se tak již v pořadí druhým kandidátem, neboť jako první byl roku 1616 vybrán broumovský opat Wolfgang Selender, nicméně nakonec se svého stolce nedočkal; zemřel dříve, než ke skutečnému založení mohlo vůbec dojít.

Juan Caramuel z Lobkovic, o kterém zde již byla řeč, byl tak v pořadí již třetím kandidátem na řečený stolec.¹³⁰ Nejprve získal zásluhou španělského vyslance císařskou nominaci na světicího biskupa, avšak nakonec se rozhodl vzdát se této pocty, za což dostal od Ferdinanda III. „*příslib jmenování biskupem královéhradeckým*“.¹³¹ Avšak Caramuel nebyl od počátku tímto řešením nadšen, třebaže „*obdržel od Jeho Milosti Císařské prezentaci ke královéhradeckému biskupství se slibem, že pokud brzy nedojde k jeho založení, dostane první titul, který se uprázdní v Uhrách*“.¹³² Není se co divit, protože královéhradecké biskupství nejen že stále neexistovalo a ani nebylo jisté, zda v dohledné budoucnosti vůbec vznikne, avšak i v případě jeho založení by se jednalo o biskupství mimořádně chudé. A Caramuelovi samozřejmě nešlo o nějaké řízení východočeské diecéze a už vůbec nepočítal

¹²⁵ S utopickým návrhem měl údajně přijít nuncius Caraffa, viz Václav LÍVA, *Jan Arnošt Platejs z Platenštejna*, ČMM 54, 1930, s. 15–78, 293–336, zde s. 318 (pozn. 4).

¹²⁶ K jeho osobě dosud neexistuje biografie. Srov. alespoň Josef HRDLÍČKA, *Slavatova obrana jezuitského řádu a jeho představy o konfesijním uspořádání Čech z počátku dvacátých let 17. století*, FHB 23, 2008, s. 225–248; Jaroslav ČECHURA, *Z moravského úřadování Viléma Slavaty*, in: Luděk BŘEZINA – Jana KONVIČNÁ – Jan ZDICHYNEC (edd.), *Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, Praha 2006, s. 142–154; P. MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, dle rejstříku.

¹²⁷ Viz V. LÍVA, *Jan Arnošt Platejs z Platenštejna*, s. 321.

¹²⁸ Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae 1912, s. 167; TYŽ, *Supplementum primum ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum, aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis*, Pragae 1916, s. 8; František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach. Kardinál sv. církve římské a kníže, arcibiskup pražský. Historickokritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623–1667*, Praha 1886, dle rejstříku.

¹²⁹ Josef JIREČEK, *Uzavření zřízení čtyř biskupství v Čechách léta 1630*, Blahozvěst 2, 1857, s. 63–64; H. BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königgrätz*, s. 50; J. MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, s. 5 (pozn. 9).

¹³⁰ O jeho zájmech o biskupství v Hradci Králové dosud nejlépe H. BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königgrätz*, s. 50–56.

¹³¹ Viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 326–327; zde odkazy na bohaté prameny uložené v Římě a Vídni, zejména korespondenci s Chigim a korespondenci kardinála Harracha.

¹³² A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 544 (pozn. 112); zde i citace pramene z roku 1654.

s tím, že by v Hradci Králové sídlil, jak vyžadoval předpis Tridentského koncilu, chtěl jen od dvora nějaké beneficium na živobytí, jak správně poznamenal kardinál Harrach v jednom dopise určeném svému bratrovi Františku Albrechtovi.¹³³ Jako před lety hladce, byť trochu neochotně, nabídku biskupství v Hradci Králové přijal, tak později rovněž hladce, byť trochu sarkasticky, na úřad prozatím neexistujícího biskupa na výslovné přání Leopolda I. rezignoval.¹³⁴ Jako prostředník zde sloužil pražský arcibiskup, který nestálého učence přesvědčil, aby sám dobrovolně rezignoval ve prospěch vycházející hvězdy a císařova oblíbence Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka (1618–1675),¹³⁵ který zastával úřad opata benediktinského kláštera u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském.¹³⁶ Juan Caramuel tedy odešel na jih Apeninského poloostrova, aby se tam ujal správy své malé diecéze, kterou mezitím získal. Sobek obdržel od Leopolda I. své jmenování na Štědrý den roku 1659.¹³⁷

Na počátku nového roku 1660 tedy již zdánlivě nic nestálo v cestě novému biskupství v Hradci Králové. Císař proto na jaře pověřil kardinála Harracha, aby s podporou vídeňského nuncia dohodl vše potřebné s Římem. Bohužel pro všechny u dvora i pro samotného pražského arcibiskupa přišla z Kongregace pro šíření víry znovu zamítavá odpověď. Již 21. února 1658 bylo na jejím zasedání rozhodnuto zatím biskupství nezakládat, což se opět potvrdilo 27. září 1660, kdy kardinálové poukázali na skutečnost, že „*se kvůli zřízení tohoto kostela rozdrobí část českého arcibiskupství, jehož patronem je císař, a že z jednoho biskupství vznikne více, přičemž první ztratí stejně tolik, kolik získá druhé*“ a zajímalo je, „*zda místo určené pro nový kostel splňuje nutné požadavky a zda jsou k dispozici důchody nezbytné pro kanonikáty*“.¹³⁸ Ještě 5. dubna 1661 tvrdila Kongregace, že není možno „*založit*

¹³³ Tamtéž, s. 544 (pozn. 110); datace dopisu je k 17. lednu 1654.

¹³⁴ Citace rezignačního dopisu podle překladu F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 207–208: „*Vaše Eminenci, nejjasnější kníže! Proč V. Em. k sluhovi svému takto přikračuje, že důvody shledává a úvahy mi předkládá? Ať jen poručí, mně to dostačuje. Kterak naložil se mnou nejmilostivější císař tolik, tak velikých a vzácných služeb, jež prokázal jsem císaři Ferdinandovi, V. Em. se přesvědčila a želí toho. Než když vyznamenáván jsem byl nejvyšší poctou od otce, nutno mi u syna snášeti, v čem hřeší se proti mně nedostatkem vědomosti. Zříkám se tedy pro njp. opata u sv. Mikuláše biskupství, kteréžto mi netoliko slíbil nejmilostivější císař, nýbrž i propůjčil, a kdyby byla v tom vůle J. V., abych vzdal se ještě biskupství Kampaňského, i to bych učinil; neboť jestliže jsem při válečném obléhání dal život svůj v šanc a proléval krev k ochotné službě jeho, i všechny hmotné statky hotov jsem bez rozpaku ztratiti. Račíž živ a zdráv býti nejdůstojnější kníže! V Kampaně, dne 19. října 1659./ V. Em. a Jasnosti nejponiženější sluha Karamel.*“

¹³⁵ E. GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648–1803*, s. 467–468; M. MACKOVÁ, *První královéhradecký biskup*, s. 95–100.

¹³⁶ Tím zůstal až do roku 1664 a k tomu ještě spravoval pražský klášter sv. Jana pod Skalou, tzn. v letech 1652–1664 byl dvojnásobným opatem.

¹³⁷ Srov. NA Praha, APA I, inv. č. 35/I, sign. C 109/1–4, kart. 2038; zde jsou i některé dokumenty ukazující proces jeho „potvrzování“ během roku 1659, kopie jeho prezentace z 1. května 1660 aj.

¹³⁸ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 354–355. Doloženo v kopii dekretu Kongregace pro šíření víry uloženého v NA Praha, APA I, sign. C 109/1–4, kart. 2038. Tam také kopie listu kardinálu-protektorovi (Nr. 235). Zásadní je zde edice Hermann TÜCHLE (Hrsg.), *Die Protokolle der Propagandakongregation zu deutschen Angelegenheiten 1657–1667. Diasporasorge unter Alexander*

kostel bez kanovníků, neboť se má za to, že biskupský úřad a prelátská hodnost nemohou být vykonávány bez vážnosti“.¹³⁹ Po plném zapojení nuncia Carla Caraffy mladšího poslal 29. října 1661 Leopold I. přímo Alexandru VII. opětovnou žádost „*pro confirmatione Matthei Ferdinandi a Bilenberg*“. Kongregace však stále nebyla spokojena a trvala na doložení a upřesnění finančního zabezpečení nového biskupství. Také otázka kanonikátů byla důležitá, neboť Řím trval na třech namísto pouhých dvou, jak upřednostňoval pražský arcibiskup, který se snažil šetřit, kde se dalo, neboť ještě v květnu 1662 počítal se založením všech čtyř biskupství.¹⁴⁰ To však bylo z finančního hlediska zcela nereálné. Řím rovněž požadoval rozdělit kapitál náležející biskupovi a jednotlivým kanovníkům. Proto mohl kardinál Harrach povolat svědky před notáře kvůli zahájení řádného informačního procesu¹⁴¹ až 12. března 1663. Pražský arcibiskup spolu s novým královéhradeckým biskupem schválili fundaci tří kanovnických beneficií nezávislých na biskupské menze, a tím vyhověli poslednímu zásadnímu požadavku Kongregace pro šíření víry. Ta tudíž 9. června 1663 vydala pražskému arcibiskupovi pokyn, aby se přikročilo *ad executionem*.¹⁴²

Odmítání ze strany Kongregace se pochopitelně dělo s přímým vědomím Alexandra VII. a je třeba, aby bylo nahlíženo také z papežského úhlu pohledu. Svátý otec tehdy viděl situaci skutečně objektivně, bez politických konotací, i když si byl vědom, že tím svůj vztah k císaři jen zhorší, což bylo to poslední, co by býval potřeboval. Věděl, že Vídeň se příliš neshodla s jeho předchůdcem Inocencem X. a že vkládala do jeho zvolení velkou naději. Rovněž tak potřeboval v boji s francouzským jansenismem, který jej vždy nejvíce zajímal, spojení na východě Evropy. Přesto všechno nechtěl dovolit, aby vzniklo několik vpravdě chudých biskupství, navíc na úkor jiné arcidiecéze.¹⁴³ Správně tušil, že tím ve skutečnosti plní jen přání vídeňského dvora a pražského arcibiskupa, kterému stále méně důvěřoval, neboť byl přesvědčen, že kardinál Harrach je tou dobou zcela ve vleku císařské politiky. Ostatně situace se podobala záležitosti obnovení pražského arcibiskupství zhruba o sto let dříve, kdy kurie rovněž váhala s jeho obnovením za podmínek diktovaných císařem Ferdinandem I.¹⁴⁴ Toto neblahé tušení se alespoň v případě králo-

VII., Paderborn 1972, s. 35–37, 64–65, 91–94, 107–108, 118, 133–135, 140–141. Důležitá je také též Harrachova korespondence, jak ji využil A. Catalano.

¹³⁹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 354–355; prameny tamtéž, s. 563 (pozn. 75).

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 358–359. Také viz NA Praha, APA I, sign. C 109/1–4, kart. 2038, Kopie italského listu kardinála Harracha z 31. května 1662.

¹⁴¹ Dobově nazývaného inkviziční proces, jenž se řídil ustanoveními Tridentského koncilu. Proces vcelku věrohodně a podrobně popsal J. MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, s. 22–24; dále srov. H. BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königgrätz*, s. 66 (pozn. 1). K informačnímu procesu srov. rukopis uložený ve Strahovské knihovně v Praze pod sign. DH III 23.

¹⁴² A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 359.

¹⁴³ NA Praha, APA I, sign. C 109/1–4, kart. 2038, Listy Kongregace pro šíření víry, která se stále znovu chce ubezpečit, že kanonikáty jsou finančně zabezpečeny (viz např. 2. října 1663).

¹⁴⁴ Srov. F. KAVKA – A. SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na Koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech*, s. 49–55. Navíc je možno říci, že tento jev se objevuje v dějinách

véhradeckého biskupství plně potvrdilo, jak ukázal další vývoj po jeho založení. Kritická situace se odráží dokonce i v relacích *ad limina*, které se už svým založením vždy o něco se skutečným stavem věcí rozcházejí.¹⁴⁵ Zejména finanční otázka byla na pováženou,¹⁴⁶ stále se řeší nedostatek peněz na kanonikáty (Řím jich vyža-

i přítomnosti všeobecně. Řím vždy viděl situaci jinak než biskupové, kteří museli a leckde stále musí být připraveni na mnohé kompromisy, které nejsou kurií po chuti.

¹⁴⁵ Srov. Archivio Segreto Vaticano (dále ASV) Roma, S. Congregatio Concilii Relationes Diocesanum Regino-Gradensis, kart. 681 A, B, I. relace z roku 1675 (Jana Bedřicha z Valdštejna, který však Hradec Králové nikdy nenavštívil), s. 5–9: „*Altera controversia Iuri Ep[iscop]ali aequae perniciose est, quod Senatus civilis Aeconomos et Aedituos, aliosque Ministros Ecclesiae independentem ab Ep[iscop]o constituere, et amovere praetendat, in cuius Iuris usurpatione cum omnino fixa permaneat, et forsam ab altiore potestate quodammodo foveatur, Ego vero qua Ep[iscop]us non possim tam manifestae Iuris Ep[iscop]alis usurpationi non contradicere, faci hactenus, quae potui apud suam Mtem. et obtinui specialem desuper commissionem, quae iam ultra biennium durat, nec tamen ulla inde cathogorica resolutio potest obtineri./ Tertia, et si non gravior, saltem aequalis Prioribus oppositio ex parte civilis Magistratus movetur Ep[iscop]o, quod cum per decretum Regium impetraverint administrationem bonorum annium tam ad civitatem, quam Ecclesiam spectantium sibi salvam remanere, non tantum praedicta bona ad Fabricam Ecclesiae assignata independentem ab Ep[iscop]o administrare, sed omnino a rationibus reddendis, immo ab omni omnino inspectione eum arcere et excludere obtendant, cui tam manifestae Repugnantiae Iuris et Sacrorum canonum dispositioni me hactenus frustra opposui, et ipsemet (...) Albericii a me desuper informati nihil amplius reportavit, nisi quod expectari debeat exitus institutae commissionis super huiusmodi controversiis sopiendis. Ex quibus apparet nudum nomen Ep[iscop]o nihilque fere p[rae]terea Iuris sponsi in sponsam suam Ecclesiam integrum remanere; Mensa Episcopalis est fundata in Dominio de Chrast nuncupato, octoginta octo florenorum Rhenensium millibus empto, et iam quoad structuram villarum augmentum Pecorum, et Ecclesiae Decanalibus ibidem existentis reparationem natabiliter meliorato, fructus consistunt in frumento, hordeo, avena, Cerenisia[e] coctione, lana, butyro, Caseo, et caeteris peconum fructibus, census in pecunia parata haerent quidem in domibus et fundis subditorum, sed in his temporum ingustis, non tantum remitti, verum etiam inquilinos et rusticos glebae alias adscriptitios proprio frumento saepius iuvare et conseruari omnino necesse est, quod etiam misericorditer faciendo plures subditos transfugas taliter ad fundum retraxi. (...) Canonicatus vigore Bullae Pontificiae sex esse deberent, sed de facto non nisi quatuor inveniuntur fundati et erecti, Primus ex Praebenda Archidiaconali, qui honestam residentiam Ecclesiae contiguam, et alios fructus habet ex annexis aliis parochiis convenientes alendis duobus Sacellanis, et hunc praesentat Regina Bohemiae, prout praesentavit modernum Thomam Czessnowsky (...) aetatis maturae et integrae vitae virum, natione Bohemum, quem etiam constitui per Diaecesim meum in Spiritualibus vicarium Generalem seu Officiale, tum ob allegata talenta, tum etiam, quod pro sustinenda Officii dignitate aptiorem non invenerim. Tres reliqui sunt fundati in terra Bischoffstein dicta, Reginae hradecio 6. milliariibus Bohemicis dissita, et viginti millibus florenorum coempta a meo Antecessore, fructuum collectio est satis difficilis ob loci distantiam, et consistit pariter in aeconomia, quae pro annorum fertilitate aut sterilitate crescit aut decrescit, vix tamen ad ducentorum scudorum monetae Romanae valorem ordinarie ascendit, Residentiam in civitate hactenus nullam habent, et patiuntur pares eum Ep[iscop]o in iisdem procurandis difficultates; modo habitant dispersi per civitatem in habitationibus a se pretio conductis, tres p[rae]dictos canonicatus possident Joannes Fran[tisc]us Liepure, Daniel Arietinus, et Michael Pollet, omnes Presbyteri aetate maturi, et bini Priores in Theologia et Iure graduati.“*

¹⁴⁶ Srov. ASV Roma, S. Congregatio Concilii Relationes Diocesanum Regino-Gradensis, kart. 681 A, B, I. relace z roku 1683 (Jana Františka z Talmberku; to samé píše i ve své další relaci z roku 1689), s. 5, 7–8: „*Capitulum canonicorum dicte cathedralis vigore bullae Smi. D. N. Alexandri,*

doval šest, ale nebyly na ně peníze ani roku 1706, jak poznamenává ve své relaci tehdejší biskup Tomáš Jan Becker), není prostředků na opravu budov náležejících biskupství, ba ani samotné katedrály. Zkrátka královéhradečtí biskupové se ještě začátkem 18. století potýkali s finančními problémy a byli jedni z nejhudších prelátů v českých zemích. Sužovaly je také mnohé majetkoprávní spory s městem Hradec Králové¹⁴⁷ i s některými vrchnostmi a jezuitským řádem.¹⁴⁸ Ostatně spory, na které v Římě už dávno zapomněli, aniž by biskupství příliš pomohli,¹⁴⁹ byly připomínány v relacích *ad limina* pravidelně ještě v prvních třech dekadách 18. století.¹⁵⁰

Vraťme se však přímo k zakládacímu aktu biskupství v Hradci Králové, k papežské bule. Řím ostře žádal zaplacení poplatků za její vyhotovení, jak náleželo, zatímco kardinál Harrach oponoval a poukázal na skutečnost, že „*když se v roce 1631 při jedné kongregaci konané coram Sanctissimo nařídilo, aby byla čtyři biskupství zřízena všechna najednou, předpokládalo se, že se při odeslání nezapočítá žádná taxa*“.¹⁵¹ To však Alberzzi slyšel velmi nerad a obvinil Harracha, že věci zbytečně protahuje a neřídí se pokyny Kongregace pro šíření víry.¹⁵² Situace se nakonec smírně vyřešila, a proto mohla být 10. listopadu 1664 – poté co císař musel znovu oficiálně požádat o potvrzení nominace Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka – vydána „*tolik vytoužená bula*“¹⁵³ spolu s potvrzovací bulou pro nového

constare deberet ex sex canonicis, quia tamen desunt sufficientes redditus, pro nunc nomini quinque aluntur, tres quidem ex bono Bischoffstein, quartus qui habet et curam animarum sibi annexam (...) Domus ipsa Episcopalis est tota ruinosa, ita quidem ut nonnisi cum periculo vitae in habitari possit, fundamenta eiusdem plane nihil valent, (...) atque ut inhabitabilis fiat a fundamentis nova exstrui debeat; Ego ex redditibus mansae Episcopalis illam libenter exstruerem, sed quia dicti redditus propter tenuitatem eorundem vix ad quotidianam sustentationem meam, meorumque hominum sufficiunt, bonumque Chrastense facile ad triginta sex millia Italica, computando septem pro uno milliari Germanico Regino-Hradecio dissitum est, et materialia omnia a longinquo devehi, et carissimo pretio solvi oportet, licet vellem non tamen possum eiusmodi fabricae manum admovere. (...) Inferiores Ecclesiae ministri (...) sacerdotes nulli sunt, praeter Campanatorem, et duos, ut vocant, capellarios. Musicam si volo habere in principalioribus testis, debeo ipsemet conducere, et ex proprio solvere, unde et hic magnus occurrit defectus. 9) Relliquiae Sanctorum in dicta cathedrali plane nullae sunt, crederem tamen augendam iri devotionem fidelium.“

¹⁴⁷ Srov. Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850, díl II/1 (1620–1740)*, Hradec Králové 1994.

¹⁴⁸ Počáteční spory popsal J. MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, s. 16–20.

¹⁴⁹ Srov. ASV Roma, S. Congregatio Concilii, Libri Litterarum Visitationum Sacrorum Liminum (1587–1881), Nr. 16, 17, 20 a 22, kde jsou uloženy odpovědi Kongregace na biskupské relace od roku 1683.

¹⁵⁰ Srov. ASV Roma, S. Congregatio Concilii Relationes Diocesanum Regino-Gradensis, kart. 681 A, B, I. relace z let 1710, 1714, 1718 a 1725.

¹⁵¹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 359.

¹⁵² Srov. NA Praha, APA I, sign. C 109/1–4, kart. 2038, Latinský list (XXXII, Numero 219) o problémech s Římem a Kongregací v době založení biskupství v letech 1664–1665, b. d.

¹⁵³ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 359. Prameny tamtéž, s. 567 (pozn. 126).

biskupa,¹⁵⁴ který pak mohl být 29. července 1665 instalován do čela nové diecéze.¹⁵⁵ Papežské buly vystavené Alexandrem VII., za které nakonec byla zaplácena taxa ve výši asi 2 100 zlatých (totiž 1 200 scudů),¹⁵⁶ dorazily do Hradce Králové mezi 8. a 14. lednem 1665¹⁵⁷ a nevykazují z hlediska papežské diplomatiky¹⁵⁸ nějaké zvláštnosti. Zřizovací bula byla vyhotovena u S. Maria Maggiore a podepsána protonotářem Ugolinem a sekretářem papežských brevií Pietrem Ciampino. Bula zaznamenává konkordát papeže Urbana VIII. s císařem Ferdinandem II. z roku 1630,¹⁵⁹ který umožnil vznik jak litoměřického, tak královéhradeckého biskupství,

¹⁵⁴ Originál býval uložen v Archivu Ministerstva vnitra v Praze, opis se nachází ve Státním okresním archivu (dále SOKA) Hradec Králové, fond Biskupský archiv Hradec Králové, inv. č. 25, kart. 2; kopie v NA Praha, APA I, sign. C 109/1–4, kart. 2038, Výpisy ze zakládací buly (např. XXXII, Nr. 224). Přepis obou bul viz J. MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, s. 59–66; otištěna je i v *Bullarum diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum tauriensis editio etc.*, auspicante cardinali Aloysio Bilio, Tom. XVII (1662–1669), Augustae Taurinorum 1869, Numero CDXCIV, s. 312–315. Oproti Mikanovu přetištění jsou však v závěru některé odlišnosti: „(...) *indictionem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli (...)*“ a jiné, žádné však nemění smysl vět. K bulárium obecně viz M. TOSI, *Bullaria e bullatores della Cancelleria pontificia*, Siena 1917. Bohužel české země nemají podobné moderní bulárium jako polští sousedé. Viz Irena SULKOWSKA-KURASĚ – Stanislaw KURASĚ (edd.), *Bullarium Poloniae I–IV*, Romae – Lublin 1982–1992.

¹⁵⁵ Již 16. ledna 1665 zbavil nového biskupa Alexandr VII. všech církevních trestů a cenzur, jak chtělo kanonické právo. Viz NA Praha, APA, inv. č. 273, sign. L 34 – listiny.

¹⁵⁶ O dohadování taxy, kterou se snažil i císař co nejvíce snížit, srov. podrobně H. BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königrätz*, s. 123–125 (zvl. s. 124–125): „*Lombardo bat um eine Audienz bei Alexander VII. und trug ihm die Bitte des Kaisers vor. Der Papst erklärte, man könne nicht auf die Taxe verzichten, da die Kurialbeamten davon leben müssten (...)*“ Existuje ale i suma 445 zlatých, kterou uvádí Patricium GAUCHAT, *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, Vol. IV (1592–1667)*, Patavii 1967, s. 295 (pozn. 1); zde zapsána zakládací bula v náhradním regestu: „*D. 15. Dec. 1664 eccl. Reginhoradicen. [!] taxatur ad 445 flor., et huiusmodi taxa in libris Camerae Apost. et Sacri Coll[egiae] de more decribitur (Acta Camerarii Sacri Collegii S. R. E. Cardinalium Consistorialis 21 f. 80'). Ex relatione a. 1663 facta constat ipsam civitatem 3000 Christifideles [křesťané – pozn. aut.] continere et eccl. in cathedralem erigendam habere 1 archidiacon. et 2 can. (P. Const. 63 ff. 443–44).*“ K pojmu „Christifideles“ a jeho obtížnému překladu do češtiny viz Jiří Rajmund TRETERA, *Konfesní právo a církevní právo*, Praha 1997, s. 140–141. Srov. rovněž NA Praha, APA I, sign. C 109/1–4, kart. 2038; zde latinské listy z května 1664 Jacoba Lombarda, jeho koncepty z července toho roku a opisy 14 listů císaře Leopolda I. z 9. července 1664 až k 13. dubnu 1669, vízící se k založení a fungování biskupství v Hradci Králové, a další listy z Říma z léta a podzimu 1664, které dokládají úpornou snahu mít ve věci založení jasno, aby se nestalo, že by nové biskupství nemělo z čeho vyžít.

¹⁵⁷ Srov. J. MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, s. 34.

¹⁵⁸ K zanedbávané oblasti diplomatiky (v české historiografii) věnující se nanejvýše středověku viz Thomas FRENZ, *Papsturkunden des Mittelalters und der Neuzeit*, Stuttgart 2000²; Thomas FRENZ, *Päpstliches Urkundenwesen*, in: Bruno STEINER (Hrsg.), *Lexikon der Päpste und des Papsttums. Auf der Grundlage des Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 2001³, sl. 858–892; Fernando de LASALA – Paul RABIKAUŠKAS, *Il documento Medievale e Moderno. Panorama storico della Diplomatica Generale e Pontificia*, Roma 2003.

¹⁵⁹ Tzv. *cassa salis* (solní pokladna) je problém v české historiografii uspokojivě zpracovaný, srov. I. ČORNEJOVÁ – J. MIKULEC – V. VLNAS a kol., *Velké dějiny země Koruny české VIII (1618–*

avšak kterým se zároveň církev vzdala ve prospěch panovníka nároků na restituci pozemkového majetku v českých zemích, což znamenalo tvrdý zásah proti středověkému chápání výkonu církevní moci tak, jak jej pojímali stoupenci tzv. druhé scholastiky.¹⁶⁰ Opakují se ve shodě se zvyklostmi fakta o sídlu biskupství, tj. městu Hradci Králové, která musela být zmíněna již v průběhu informačního procesu, a to zejména z důvodu povýšení města (*oppida*) na město biskupské (*civitas*).¹⁶¹ Pochoptitelně je zde také zaznamenáno povýšení farního kostela na katedrální¹⁶² s kapitulou čítající šest kanovníků. Jak již víme, jejich počet přesahoval finanční možnosti nového biskupství a o sedmém kanonikátu se tak dočítáme až z relace *ad limina* pro rok 1714 biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic.¹⁶³ Za metropolitu byl určen pražský arcibiskup a patronátní právo mělo náležet českým králům za předpokladu, že budou katolické víry a poslušní Svatého otce.

Je třeba si také uvědomit, že v době vydání obou bul již platilo v zemích pod vládou Habsburků tzv. *placetum regium* (poprvé roku 1586, obnoveno 21. listopadu 1641, znovuobnovení 12. září 1767), kterým císař Ferdinand III. prohlásil jakoukoliv papežskou bulu za neplatnou, pokud by ji sám předtím byl neschválil.¹⁶⁴ Tento dekret tudíž značně limitoval zásahy Alexandra VII. a jeho nástupců do chodu (nejen) českých zemí. Tentokrát však byl papež ve shodě s přáním panovníka.

Papež Alexandr VII. vydal 26. září 1665 listinu, jejímž prostřednictvím udělil plnomocné odpustky bratrstvům P. Marie v nové diecézi, což je – pokud se autorovi podařilo zjistit – poslední diplomatický akt tohoto papeže ve prospěch královéhradeckého biskupství.¹⁶⁵

1683), s. 181; A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 159–164. K obchodu se solí možno doplnit František GABRIEL, *Obchod se solí v Čechách v době od 17. do počátku 19. století*, Praha 1967.

¹⁶⁰ Pěkně shrnutí různých koncepcí (katolického) myšlení viz Stanislav SOUSEDÍK, *Idea tolerance v údobí tzv. temna*, in: Milan MACHOVEC (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha 1995, s. 86–93.

¹⁶¹ K terminologii vycházející z antiky a raného středověku srov. Marie BLÁHOVÁ, *Evropská sídliště v latinských pramenech období raného feudalismu*, Praha 1986.

¹⁶² Ke katedrále srov. Vladimír HRUBÝ, *Katedrála sv. Ducha. Kaple sv. Klimenta. Biskupská rezidence*, Hradec Králové 2002.

¹⁶³ ASV Roma, S. Congregatio Concilii Relationes Diocesanum Regino-Gradensis, kart. 681 A: „*De capitulo Canonicorum (...) Septimus demum sub moderno Episcopo anno 1713 saccevit ex pia fundatione Joannis Francisci Logdman huius Dioecesis decani Kolohlaviensis, qui ex sua substantia quinque millia florenorum in nominibus activis Capitulo deposuit, ut census ex hoc capitali provenientes, tam diu conserventur, et denuo ad censum exponantur, usque dum capitale novem millium florenorum, quo Canonicus decenter vivere possit, excrescat; cui pio fundatori Episcopus Canoniam absque fructibus retent[i]o suo decanatu contulit.*“

¹⁶⁴ Srov. stále informačně hodnotný článek Vladislav BUŠEK, *Historický vývoj poměru státu k církvím v zemích Koruny české*, in: Václav DĚDINA a kol. (edd.), *Československá vlastivěda*, Díl 5, Stát, Praha 1931, s. 246–283. Nezanedbatelnou, ale často opomíjenou pomůckou je dosud Peter Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzsache, wie auch in Güter-Stiftungs-Studien- und Zensursachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800, 6 Bände*, Prag 1828. Autor se ve skutečnosti věnuje především době 1740–1800, ale připomíná i období 17. století.

¹⁶⁵ Opis je uložen v SOKA Hradec Králové, Biskupský archiv Hradec Králové, inv. č. 26, kart. 2.

Závěr

Když 22. května 1667 Alexandr VII. zemřel a záhy byl pohřben do skvostné hrobky zbudované Berninim v chrámu sv. Petra, jejíž náhrobek zachycuje zesnulého na kolenou se sepjatýma rukama,¹⁶⁶ zbylo po něm mnoho krásných staveb a předmětů z oblasti barokního umění, které však marně zastíraly politický úpadek papežské moci. Nástupnictví bylo zajištěno; kardinál Decio Azzolini mladší (1623–1689),¹⁶⁷ jemuž záleželo především na církevních zájmech, se postaral o zvolení¹⁶⁸ dosavadního státního sekretáře, rozvážného kardinála Giulia Rospigliosioho, který přijal jméno Klement IX. Sám se stal státním sekretářem, nicméně ne nadlouho. Už za necelé dva roky totiž papež umírá a po čtyřměsíčním konkláve je zvolen nový kompromisní kandidát na přechodnou dobu; Emilio Altieri, který přijal jméno Klement X. (1670–1676). Ani tento kuriální diplomat, jemuž se dostalo povýšení do kardinálské hodnosti až roku 1669, nemohl ve svých osmdesáti letech o mnoho pokročit. Všechny problémy, které již zdědil Alexandr VII. po svých předchůdcích, předal i svým nástupcům, kteří je řešili do konce 17. století. Zejména jansenismus nebyl vymýcen, jak by si byl Fabio Chigi jistě přál, zato „finanční genius“ Inocenc XI. (1676–1689) za cenu drastických finančních škrtů a nepodporování umění docílil přebytkového rozpočtu, což se Alexandru VII. nemohlo při jeho velkorysé podpoře věd a umění nikdy podařit.

České země nikdy nehrály během Alexandrova pontifikátu rozhodující, ba ani důležitou úlohu, na druhou stranu byl Fabio Chigi většinu svého života spřízněn s německým prostředím¹⁶⁹ a skrze mnoho osob udržoval kontakt s dědičnými zeměmi Habsburků. Tyto osoby – na mysl tu mám například i známého Jacoba Masenia SJ (1606–1681), jehož dobře znal také Bohuslav Balbín¹⁷⁰ – se rekrutovaly z několika různých prostředí, mezi něž patřil i jezuitský řád, a zajišťovaly Fabio Chigimu na Itala neobyčejně dobrý přehled o politických a kulturních událostech středovýchodní Evropy, které mohl později uplatnit ve své zaalpské politice. Nedorozumění vzniklá při plánování nových biskupství v Čechách má na svědomí zcela

¹⁶⁶ Srov. Peter STEPHAN, *Der Griff nach den Sternen. Die gentilizische Kodierung des römischen Stadtraums durch Grabmäler unter Sixtus V. und Alexander VII.*, in: Carolin BEHRMANN – Arne KARSTEN – Philipp ZITZLSPERGER (Hrsg.), *Grab – Kult – Memoria. Studien zur gesellschaftlichen Funktion von Erinnerung*, Köln – Weimar 2007, s. 75–103.

¹⁶⁷ Marie-Louise RODÉN, *Church politics in seventeenth-century Rome. Cardinal Decio Azzolino, Queen Christina of Sweden, and the Squadrone Volante*, Stockholm 2000.

¹⁶⁸ Srov. Daniela ROMEI (ed.), *Gregorio Leti, Conclave fatto per la sede vacante d'Alessandro VII, nel quale fu creato pontefice il cardinale Giulio Rospigliosi, detto Clemente IX*, Roma 2009 (původní vydání 1669). Srov. URL: <http://www.nuovorinascimento.org/n-rinasc/ind_sog.htm> [cit. 15. 10. 2010].

¹⁶⁹ Srov. L. von PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters, Vol. 14 (1644–1700)*, s. 315, 397.

¹⁷⁰ Alois KROESS, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu, 3. Band (1657–1773)*, Hg. von Karl Forster, 1945 [nevydáno, k dispozici na CD-ROMu, majetek České provincie Tovaryšstva Ježíšova], s. 162; Bohuslav BALBÍN, *Verisimilia humaniorum disciplinarum (Rukověť humanitních disciplín)*, ed. a překl. Olga Spěváková, Praha 2006 [2008], dle rejstříku.

rozdílná papežova koncepce církevní politiky, která svou přísností a čistě procírkevním přístupem často kolidovala s plány císařů z rodu Habsburků. Spolu s necitlivým přístupem Maria Alberizziho, sekretáře Kongregace pro šíření víry, kterého papež záměrně do této funkce povolal, vznikla nejednou zbytečně komplikovaná situace, která neprosperovala ani jedné straně. To však již Alexandr VII. mohl stěží ovlivnit, jestliže se chtěl ostře vymezit vůči stále narůstajícímu státnímu absolutismu, který naň ze strany jednotlivých panovníků doléhal.

Summary:

Pope Alexander VII (1655–1667) and Diocese in Hradec Králové

This work deals with Pope Alexander VII, whose original name was Fabio Chigi (pontificate 1655–1667) and his relation to the Bohemian Lands, especially his role in the establishment of the diocese in Hradec Králové in 1664. In this way, it is an attempt to point out a different view of Czech affairs, i.e. Rome's view.

The work draws on archive documents located in the National Archive in Prague, in the State's Regional Archive in Zámorsk, the Secret Archive of the Vatican as well as any editions and literature available.

Pope Alexander VII was an experienced diplomat with ties both to Germany and Bohemia, which also had an impact upon the matters concerning the establishment of the Diocese in Hradec Králové. As an Apostolic Nuncio in Cologne and a special papal emissary in Münster he participated in the negotiations of the Peace of Westphalia (1648) and other related treaties and had already established contacts in the Bohemian Lands. The circles of his friends included mainly Bernard Ignaz of Martinitz and Juan Caramuel of Lobkowitz; however, he also kept in touch with Cardinal Harrach, the Archbishop of Prague, or the Capuchin Valerian Magni. All of these figures as well as some others influenced Chigi and kept him informed about the political situation in Bohemia. These messages, sent not only through official channels, informed the Pope about the religious and political problems related to the establishment of new dioceses in Bohemia.